

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ

ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ 2016.

Београд, септембар 2017.

Листа скраћеница

ЦСР – Центар за социјални рад

МРЗБСП – Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

РЗС – Републички завод за статистику

РЗСЗ – Републички завод за социјалну заштиту

НСП – Новчана социјална помоћ

ТНП – Право на помоћ и негу другог лица

РС – Република Србија

ЕУ – Европска Унија

УН – Уједињене нације

АП КиМ – Аутономна покрајина Косово и Метохија

МУП – Министарство унутрашњих послова

СИПРУ – Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

ЈЛС – Јединица локалне самоуправе

ЗСЗ – Закон о социјалној заштити

САДРЖАЈ

ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР.....	4
ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ.....	5
ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА.....	11
ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ.....	22
ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ.....	29
ДЕЦА ИЗ ПОРОДИЦА У КРИЗИ	38
ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ.....	45
МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНА ДЕЦА.....	51
ИЗДАЦИ ЗА ДЕЧИЈУ ЗАШТИТУ ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	57

ПРЕДГОВОР

„Деца у систему социјалне заштите у 2016.“ је четврти по реду извештај у којем се представљају статистички подаци о деци у систему социјалне заштите (први извештај је објављен 2013. године). Као и претходна, ово издање садржи табеле и графиконе са актуелним статистичким подацима о деци у различитим областима социјалне заштите.

Извештај је настао као резултат сагледавања потреба корисника, односно намере да се путем статистичких података омогући увид у ефекте које систем социјалне заштите постиже када је реч о положају деце у друштву. Сагледавањем потреба корисника и праћењем података о поступцима, мерама и услугама из домена социјалне заштите, омогућава се планирање и унапређење социјалне заштите, односно креирање и спровођење политика усмерених на отклањање неједнакости и последица социјалне искључености.

У извештају су прикупљени и објављени статистички подаци о деци из следећих институција: установе социјалне заштите – центри за социјални рад, установе за смештај, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Републичког завода за статистику.

Извештајем су приказани статистички подаци из следећих области:

1. Деца у систему социјалне заштите – општи показатељи
2. Деца без родитељског старања
3. Деца жртве насиља у породици
4. Деца са проблемима у понашању
5. Деца из породица у кризи
6. Деца са сметњама у развоју
7. Материјално угрожена деца
8. Издаци за дечију заштиту из буџета Републике Србије

За анализу стања, доношење одговарајућих мера и праћење њихове реализације неопходно је системско обезбеђивање статистичких показатеља и њихово унапређивање. Републички завод за социјалну заштиту посвећен је изградњи одрживог институционалног оквира за праћење положаја деце у систему социјалне заштите, а ова публикација је допринос тој намери.

Извештај је намењен заинтересованој јавности са намером да укаже на проблеме који изискују деловање система социјалне заштите и друштва у целини, те да подстакне будућа појединачна и примењена истраживања и продубљене анализе.

У Београду, септембра 2016.

Директор

Божидар Дакић

ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ

Систем социјалне заштите деце у Србији, у складу са основним принципима Конвенције УН о правима детета и са начелима на којима се заснивају релевантни закони у Србији, а посебно Породични закон, Закон о социјалној заштити и Закон о финансијској подршци породици са децом, оријентисан је на остваривање минималне материјалне сигурности и независности, отклањање последица социјалне искључености и превенцију и санирање последица злостављања, занемаривања и експлоатације. Утемељење циљева система социјалне заштите налази се у Уставом Републике Србије гарантованим правима: праву на живот, опстанак и развој, праву на поштовање најбољег интереса детета, праву на једнак третман, односно недискриминацији, и праву на уважавање мишљења детета, односно на партиципацији детета.

Деца су корисници права и услуга у систему социјалне заштите када су им услед животних околности угрожени здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не могу да достигну оптимални ниво развоја.

Циљеви социјалне заштите уопште, а тиме и социјалне заштите деце, остварују се пружањем услуга социјалне заштите и активностима које предупређују, умањују или отклањају зависност од социјалних служби.

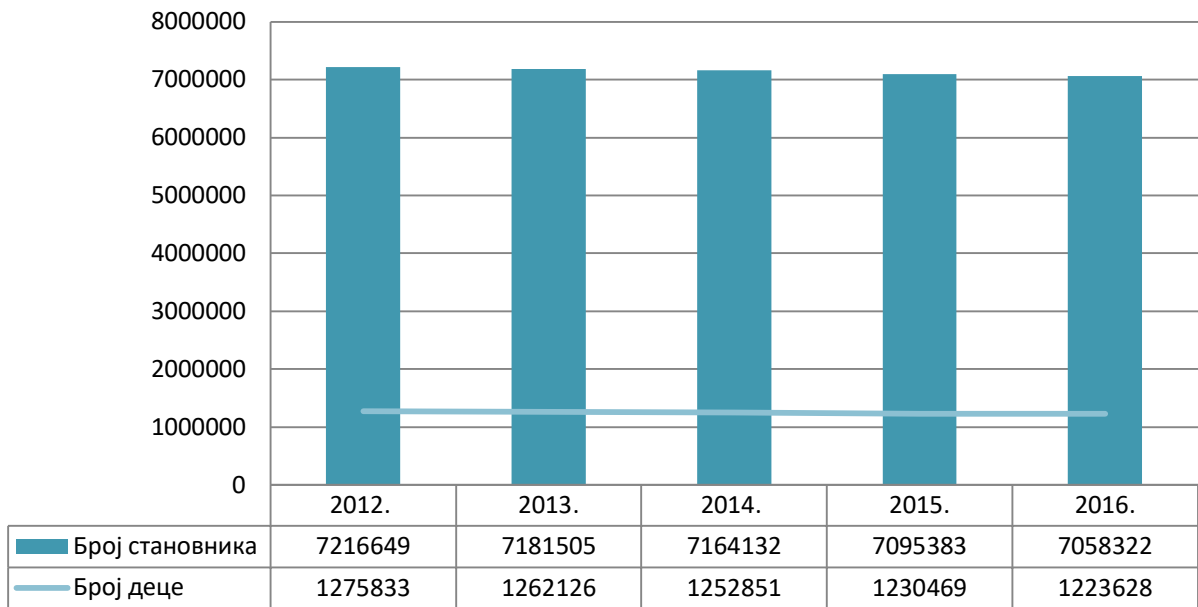
Преглед најважнијих запажања:

- Демографска слика Србије је обележена трендовима депопулације и демографског старења који су последица негативног природног прираштаја и негативног миграционог салда. Број становника у Србији се, између два Пописа становништва РС (Попис 2002. и 2011. године), континуирано смањује, а резултати Процене становништва РС указују на наставак ових трендова и у периоду након последњег Пописа становништва. Број деце у Србији се такође континуирано смањује, а резултати статистичких процена и пројекција указују на наставак овог тренда и у 2016. години (Графикон 1).
- У Србији је, према Процени РС, у 2016. години било 1.223.628 деце, док је удео деце у укупној популацији Србије у 2016. години 17,3%, што Србију сврстава међу земље са доминантно старијим становништвом – просечна старост укупног становништва у Републици Србији константно расте. Процес старења становништва последица је све мањег удела младог становништва (од 0 – 14 година) у укупном становништву.
- За разлику од демографских процеса у општој популацији, у систему социјалне заштите, према подацима центара за социјални рад, број деце у периоду 2012 – 2016. године континуирано расте. У општој популацији деце у Србији се од 2012. до 2016. године број деце смањио за 4%, док је у истом периоду број деце у систему социјалне заштите порастао за 14,3%.
- У 2016. години на евиденцији ЦСР је укупно 202.540 деце (Графикон 2). Удео деце корисника система социјалне заштите у општој популацији деце износи 16,6%. Тренд пораста броја деце у систему социјалне заштите од 2012 – 2016. године

указује на пораст потреба најрањивијег дела популације за услугама социјалне заштите, односно на потребу за планирањем услуга и проширењем капацитета, доступности и ресурса система социјалне заштите као одговора на потребе деце и њихових породица (Графикон 3).

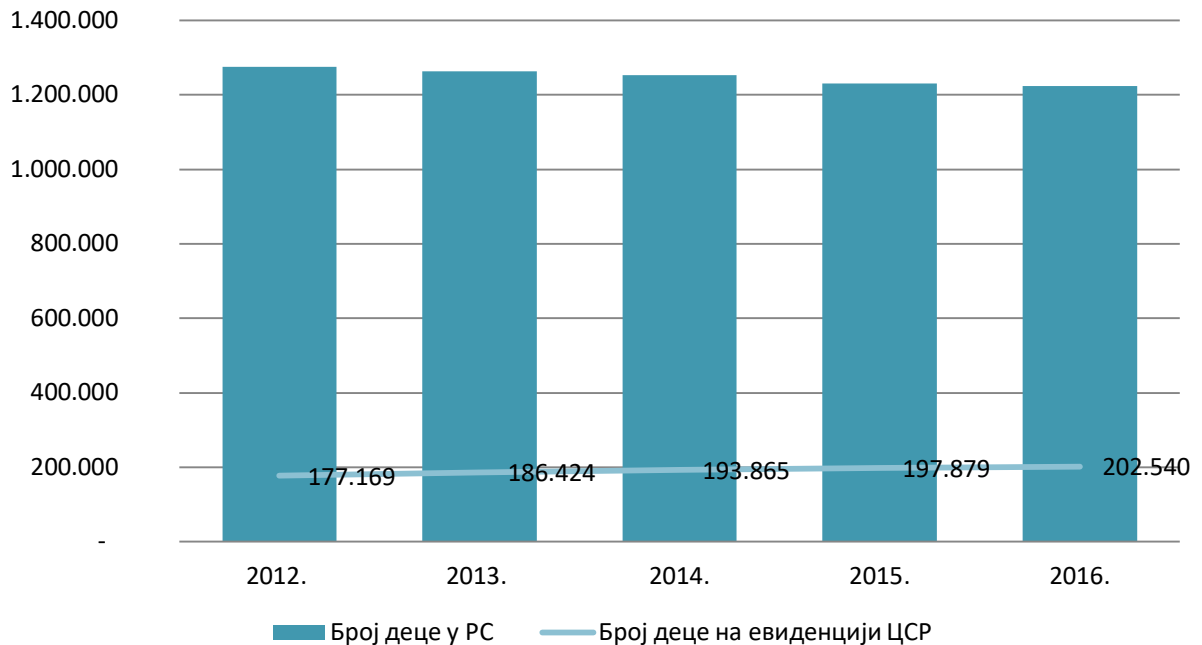
- Старосна структура корисника ЦСР кореспондира старосној структури опште популације, изузев у уделу деце корисника ЦСР (Графикон 4). Удео младих, одраслих и старијих корисника прати дистрибуцију истих старосних група у становништву, док је удео деце (до 18 година) корисника ЦСР у општој популацији деце у Србији значајно већи и у 2016. години износи 28%. С обзиром да удео деце у укупном становништву Србије износи 17,5%, уочљиво је знатно веће учешће деце у систему социјалне заштите, односно потврђује се да су деца најрањивија категорија становништва Србије.
- Кад је реч о регионалној дистрибуцији деце корисника ЦСР (Графикон 5), присутне су варијације. Највећи удео деце у укупном броју корисника је у региону Косова и Метохије и у 2016. години износи 34,9%, док је најмањи удео деце у региону Шумадије и Западне Србије и износи 26,3%.
- Полна структура деце на евиденцији ЦСР прати полну структуру деце у укупној популацији РС, што је наставак петогодишњег тренда (Графикон 6).
- Узрасна структура деце на евиденцији ЦСР, такође не показује већа одступања од структуре у укупној популацији деце. У 2016. години, као и у претходне три године, у структури деце према узрасту, највећи је удео деце основношколског узраста 48% (Графикон 7), док је удео деце узраста до 6 година и деце 15 – 17 година приближан (деца узраста до 6 година чине 27%; а деца узраста 15 – 17 година 25%).
- На евиденцији ЦСР је континуирано највећи удео деце евидентиране као социо – материјално угрожена деца. У 2016. години удео ове корисничке групе деце износио је 54,8% (Графикон 8). Деца из ове корисничке групе користе различите видове материјалне помоћи које се финансирају из републичког или локалног буџета (новчана социјална помоћ, дечији додатак и једнократне новчане социјалне помоћи).

Графикон 1 – Становништво и број деце у популацији Републике Србије, 2012 - 2016.

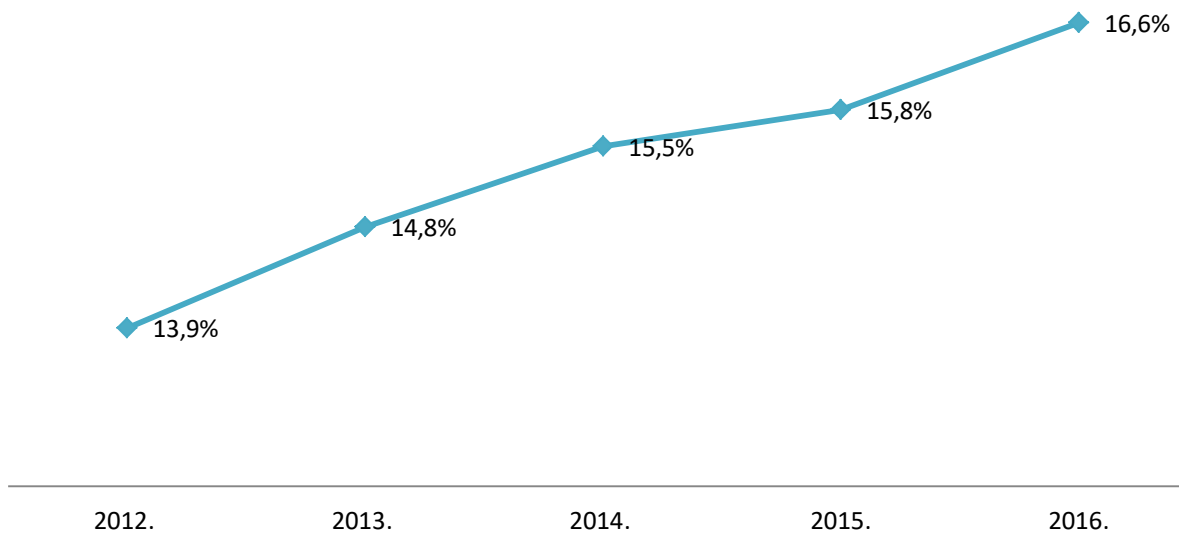
Извор: Процене становништва РЗС

Графикон 2 - Деца обухваћена системом социјалне заштите, 2012 – 2016.

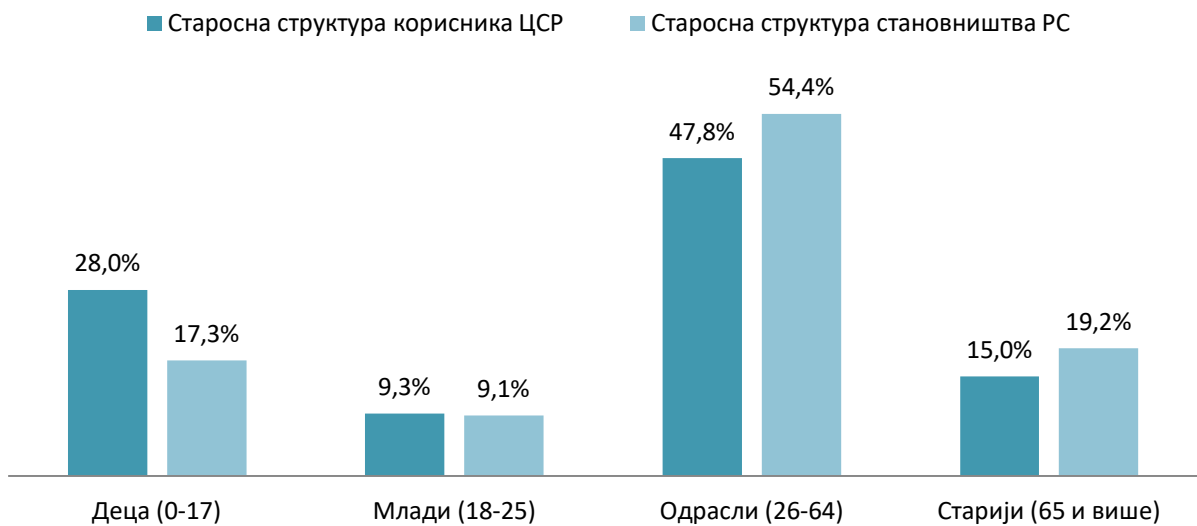
Извор: Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 3 - Удео деце корисника социјалне заштите у популацији деце у Србији, 2012 - 2016. (у %)

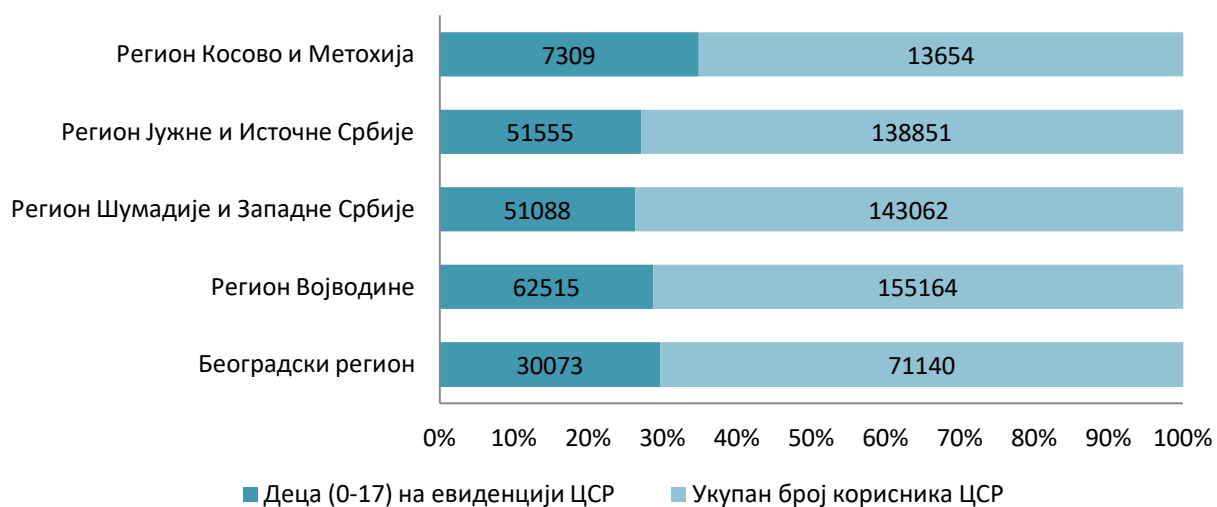
Извор: Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 4 – Старосна структура корисника ЦСР и структура становништва РС у 2016. (у %)

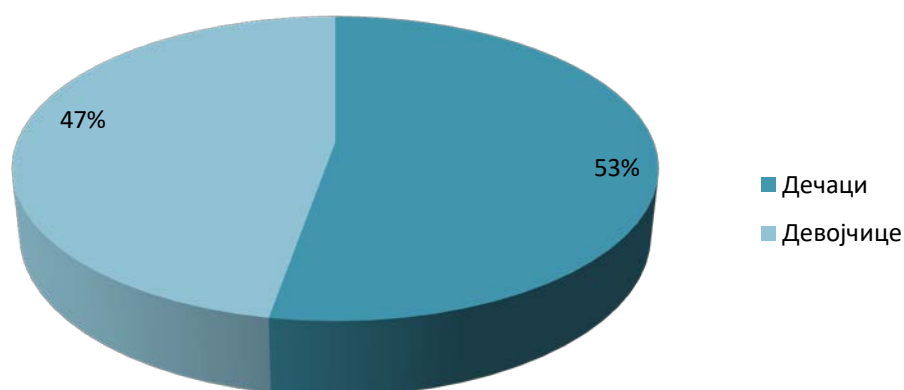
Извор: Извештаји ЦСР, Процена за 2016. годину РЗС

Графикон 5 – Број деце и осталих корисника на евиденцији ЦСР према регионима у 2016.

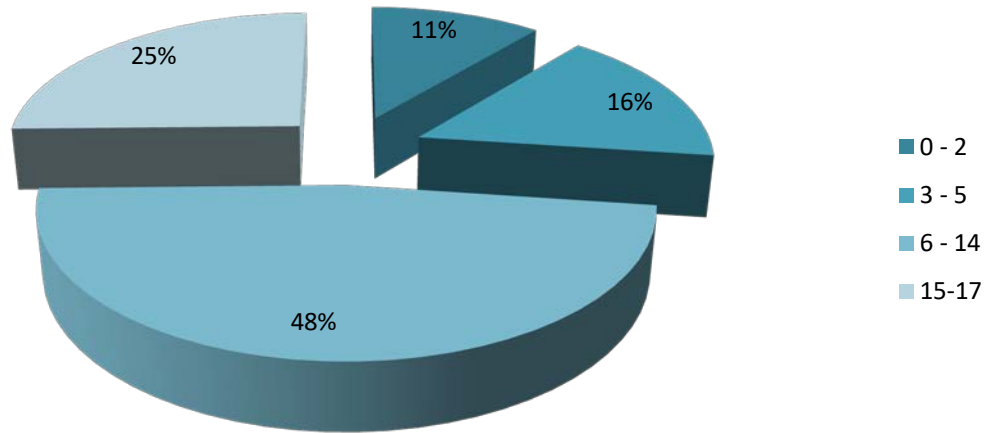
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6 – Полна структура деце корисника ЦСР, 2016. (у %)

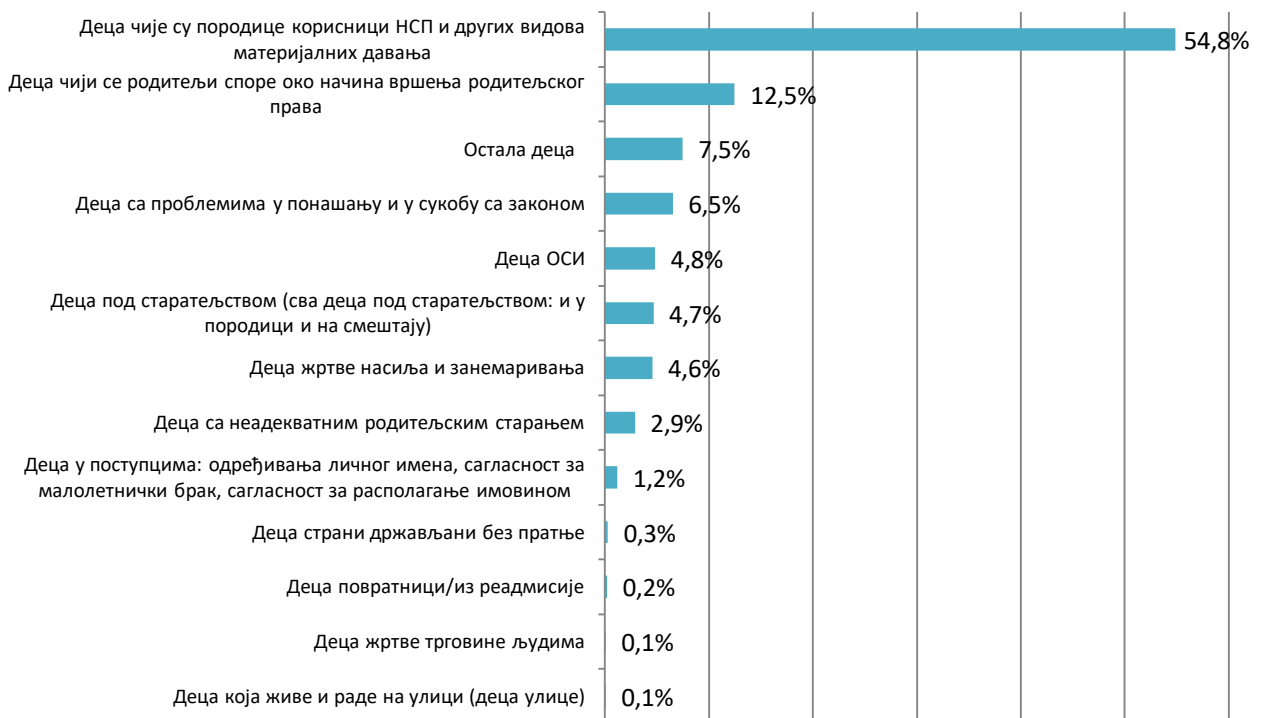
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 7 – Структура деце корисника ЦСР према узрасту, 2016. (у %)

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 8 – Деца на евиденцији ЦСР према корисничким групама, 2016. (у %)

Извор: Извештаји ЦСР

ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА

Дететом без родитељског старања сматра се: дете које нема живе родитеље, дете чији су родитељи непознати или је непознато њихово боравиште, дете чији су родитељи потпуно лишени родитељског права, односно пословне способности, дете чији родитељи још нису стекли пословну способност, дете чији су родитељи лишени права на чување и подизање односно васпитавање детета и дете чији се родитељи не старају о детету или се старају о детету на неодговарајући начин¹. Деца без родитељског старања уживају посебну друштвену заштиту. Основни видови заштите деце без родитељског старања су:

- *Старатељство*
- *Смештај у другу породицу*
- *Смештај у установу*
- *Усвојење*

Старатељство

Старатељство у правном систему Републике Србије представља посебан облик породично правне заштите намењен деци без родитељског старања и деци којој је у одређеним животним околностима потребно правно заступање које не могу да обезбеде родитељи, односно пунолетним особама које су лишене пословне способности². Старатељство не подразумева нужно непосредно старање о лицу које је под старатељством, већ је у питању правно заступање и предузимање разноврсних активности за заштиту права лица под старатељством у складу са његовим интересима. За старатеља се првенствено постављају супружник, сродник или хранитељ детета или одрасле особе којој је потребна старатељска заштита, осим ако то није у супротности са његовим/њеним интересима (чл. 126, ст. 2). Центар за социјални рад, који у Србији врши послове органа старатељства, може одлучити да, у складу са интересом корисника, лицу под старатељством не поставља старатеља, него да дужност старатеља врши непосредно, за шта се задужује један од радника органа старатељства (чл. 131, ст. 1).

Смештај деце без родитељског старања

Деци без родитељског старања обезбеђује се смештај у циљу даљег несметаног развоја, повратка у биолошку породицу и осамостаљивања. Три су основна вида смештаја деце без родитељског старања:

- 1. Породични смештај, односно смештај у хранитељску породицу*
- 2. Смештај у установу за децу и младе*
- 3. Неформални смештај, смештај у другу породицу по одлуци органа старатељства. За разлику од прва два вида смештаја који подразумевају издвајање из биолошке породице, односи се на децу која се у постуку старатељске заштите смештају код сродника старатеља.*

Породични смештај – хранитељство

Хранитељство је мера заштите детета без родитељског старања, односно детета са родитељским старањем које привремено не може да живи са својим родитељима; детета које има сметње у психофизичком развоју или поремећај понашања. Детету на хранитељству обезбеђује се, у складу са законом, адекватан облик хранитељства и хранитељска породица у складу са његовим специфичним потребама и остваривањем његовог најбољег интереса. Заснивањем хранитељства успоставља се однос између детета и хранитеља који одговара односу дете - родитељ. Хранитељи преузимају непосредну бригу о

¹ Породични закон – члан 113. Тачка 3

² Породични закон - члан 124

детету и имају дужност да се старају о његовом здрављу, развоју, васпитању и образовању, а у циљу његовог оспособљавања за самосталан живот и рад. У хранитељској породици деца могу да буду привремено, док се не реши проблем у биолошкој породици, али и дуже, док се не осамостале.

Хранитељство је у најбољем интересу детета уколико:

- Представља одговор на потребе детета за безбедношћу, физичким, здравственим, емоционалним и социјалним развојем, васпитањем и образовањем;
- обезбеђује трајност односа и веза са породицом порекла и другим особама важним за дете;
- у највећој могућој мери обезбеђује услове за превладавање застоја у развоју и оптималан развој детета.

Смештај у установу социјалне заштите

Услуге домског смештаја пружају се деци и младима чије се потребе не могу задовољити у оквиру биолошке, сродничке или хранитељске породице, или кроз услуге у заједници, на основу одлуке органа старатељства или суда, односно одлуком центра за социјални рад, до повратка детета или младе особе у биолошку породицу, односно до смештаја у сродничку или хранитељску породицу, усвојење или осамостаљивања. Дете млађе од три године не смешта се у дом, осим у случајевима предвиђеним законом којим је уређена социјална заштита.

Неформални или сроднички смештај

Сроднички смештај подразумева ситуације када дете живи са сродником који је и законски старатељ детета, без формалног хранитељског аранжмана. Нормативни контекст даје предност смештају деце у сродничке породице, који је значајан са аспекта заштите права детета на живот у породици и обезбеђивања сталности. Деца остају у истом окружењу, што олакшава превладавање изазова везаних за промену. Када су родитељи спречени да брину о деци, нису спремни или нису компетентни, бригу о њима преузимају познате, емоционално блиске особе.

Преглед најважнијих запажања:

- Тренд пораста броја деце у систему социјалне заштите, одражава се и на број деце под старатељством. У 2016. години, на евиденцији центара за социјални рад било је укупно 10.097 деце према којој су примењене мере старатељске заштите. Број деце под старатељством је у константном порасту, изузев у 2013. години кад је забележен благи пад (Графикон 9).
- У току 2016. године ЦСР, као органи старатељства, применили су мере старатељске заштите за 2.756 дете (нови корисници/деца под старатељством). Подаци ЦСР за претходне године указивали су да је најчешћи разлог примене старатељске заштите неадекватно родитељско старање са елементима занемаривања и злостављања деце. У 2016. години доминира разлог «остале околности» за 35,3% деце (Графикон 10). С обзиром да Породични закон прописује околности услед којих се примењује мера старатељске заштите, овај податак указује на то да ЦСР или не воде адекватну

евиденцију о веома рањивој категорији деце или не достављају РЗСЗ поуздане податке³.

- Половина деце под старатељством за старатеља има познату особу (сродници су старатељи за 35% деце, а хранитељи за 14%). Међутим, и даље је веома висок удео стручних радника ЦСР као старатеља деце без родитељског старања. У 2016. години, 49% деце је под непосредним старатељством, односно за старатеља је имало стручног радника ЦСР (Графикон 11).
- У 2016. години није било значајнијих промена у погледу врсте смештаја који користе деца под старатељством у односу на претходну годину (Графикон 12). Наиме, 82,8% деце под старатељством живе у породици - 23,2% у сродничкој, 11,5% сродничкој хранитељској породици, 3,5% деце живи са родитељима (колизијско старатељство), а 44,7% у (другој) хранитељској породици. Укупно 7,8% деце под старатељством је на домском смештају. Са развојем услуга за подршку породицама, може се очекивати да се тренд смањења уласка деце на домски смештај настави, а да се број деце која живе у биолошким и сродничким породицама повећа.
- Према подацима ЦСР у Србији је току 2016. године из породица издвојено укупно 1.072 деце. Највише деце, односно 43% деце је узраста од шесте до четрнаесте године (Графикон 13). Издвајање деце из породице је, према пракси у социјалној заштити, мера која се примењује тек када се исцрпе све друге мере које би обезбедиле останак детета у породици, односно уређење породичне средине, која би могла детету да обезбеди несметан раст и развој.
- Најчешћи разлог издвајања деце из породице у 2016. години је неадекватно родитељско старање у 49,9% случајева (Графикон 14). Други разлог издвајања деце из породице је насиље над децом, услед чега је издвојено 15% деце.
- Деца која се издвајају из породице, смештају се код сродника или у оквиру ресурса социјалне заштите (породични смештај, домски смештај, прихватилиште или прихватна станица). Највише, односно 55,3% деце која су у току 2016. године издвојена из породица, смештена су у породични смештај, 21,5% деце смештено је у прихватилишта или прихватне станице, 13,2% код сродника, 5,5% у домове (Графикон 15). За 4,6% деце издвојене из породице у току 2016. године, ЦСР нису прецизирали средину у коју су деца смештена.
- Услуге смештаја у систему социјалне заштите (домског и породичног) је у 2016. години користило укупно 6.083 деце, што је на нивоу претходних година. Од 2012. године број деце на породичном смештају је порастао за 4%, док је број деце на домском смештају смањен за 24% (Графикон 16).
- Иако је број деце на домском смештају значајно смањен у претходном периоду, у претходне три године уочава се тренд наставак уласка на породични и домски смештај. У 2016. години укупно је 960 деце нових корисника смештаја, што је последица издвајања деце из породице и указује на потребу за одговором система у

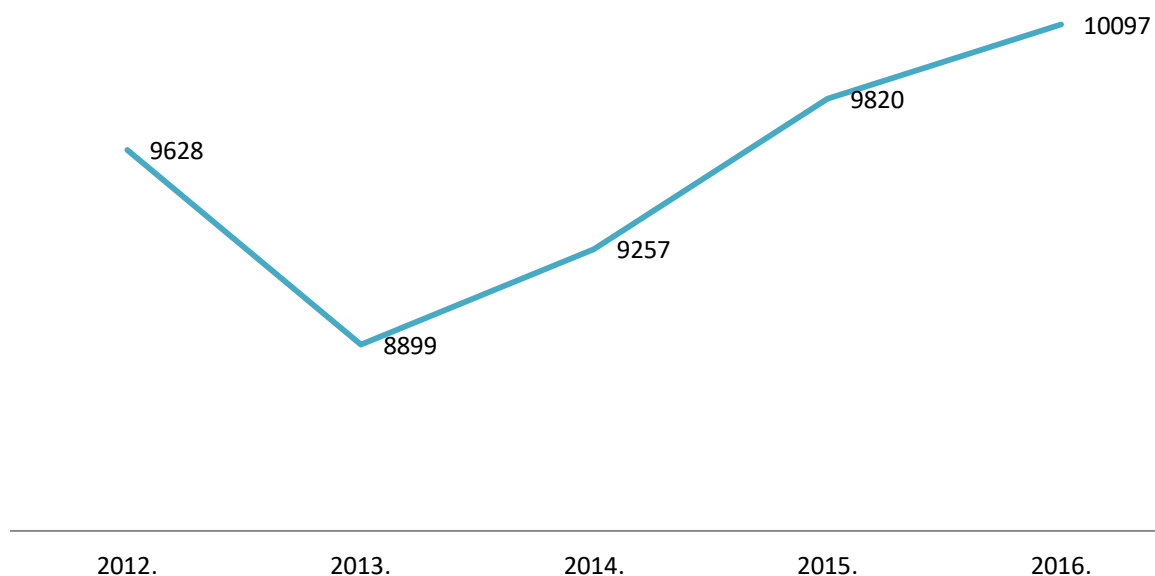
³ Према подацима ЦСР Београд, чак код 50,4% деце старатељска заштита је примењена услед «осталих околности», без достављеног објашњења о којим се околностима ради.

погледу развијања адекватнијих решења за децу чији остатак у биолошкој породици није могућ без адекватне подршке (Графикон 17), односно решења која утичу на смањење ризика за издвајање деце, као што су услуге за подршку биолошкој породици.

- У току 2016. године забележено је укупно 594 прекида смештаја (домског и породичног) деце. Од тог броја 96 деце је напустило домски, а 498 породични смештај. Уколико упоредимо ове податке са бројем деце смештене у току године на домски или породични смештај, видимо да је „улазак“ деце на смештај већи, него „излазак“, односно прекид смештаја.
- Најчешћи разлог престанка породичног смештаја у 2016. години је повратак деце у биолошку породицу, код 30% деце (Графикон 18). Од 2013. до 2015. године подаци МРБЗСП указивали су на повољан тренд повећања броја деце која због усвојења напуштају хранитељске породице: 13,4% у 2013. години, 21,9% у 2014. години, 24% у 2015. години. Повећање усвојења деце са породичног смештаја даје пуни смисао хранитељству као привременом облику заштите. У 2016. години, међутим, уочава се мањи број усвојења деце на породичном смештају па је тако 17,9% деце са хранитељства усвојено.
- У 2016. години је, као и претходних година, забележено премештање деце из породичног у домски смештај, те повећање броја премештаја деце из једне хранитељске породице у другу (од укупног броја деце 4% деце је у току године премештено из породичног у домски смештај, а 8% је премештено из једне у другу хранитељску породицу). Честе промене смештаја веома неповољно утичу на развој деце, а нарочито смештај детета у дом након претходног смештаја у хранитељској породици, па је неопходно детаљније анализирати ову појаву. Такође, хранитељским породицама потребна је далеко снажнија подршка система како би се премештаји деце смањили.
- Међу разлозима прекида домског смештаја у 2016. години, доминантан разлог прекида смештаја је повратак деце у биолошку породицу у 20,3% случајева, те премештај у хранитељску породицу у 15,2% случајева (Графикон 19). Међутим, у овој години уочава се неповољно повећање броја деце која се премештају из једног дома у други за укупно 29,1% деце⁴, тако да овде није реч о престанку домског смештаја као облика заштите, већ о тренутном прекиду па наставку домског смештаја. Веома мали број деце, односно 2,5% деце након навршених 18 година напушта установу услед осамостаљивања, док 7,6% деце самовољно напушта домове.
- У 2016. години усвојено је укупно 128 деце (Графикон 20) и забележен пораст усвојења деце од стране страних држављана (Графикон 21).

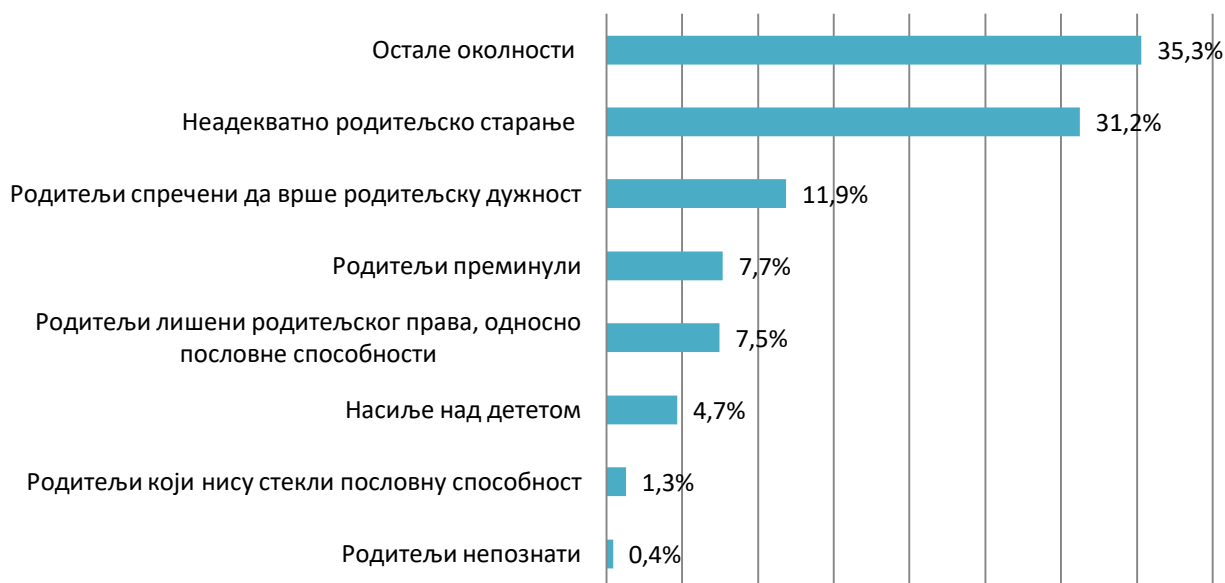
⁴ У 2015. години је 14% деце премештено из једног у други дом, а у 2016. години 29,1%

Графикон 9 - Број деце обухваћене старатељском заштитом, 2016.

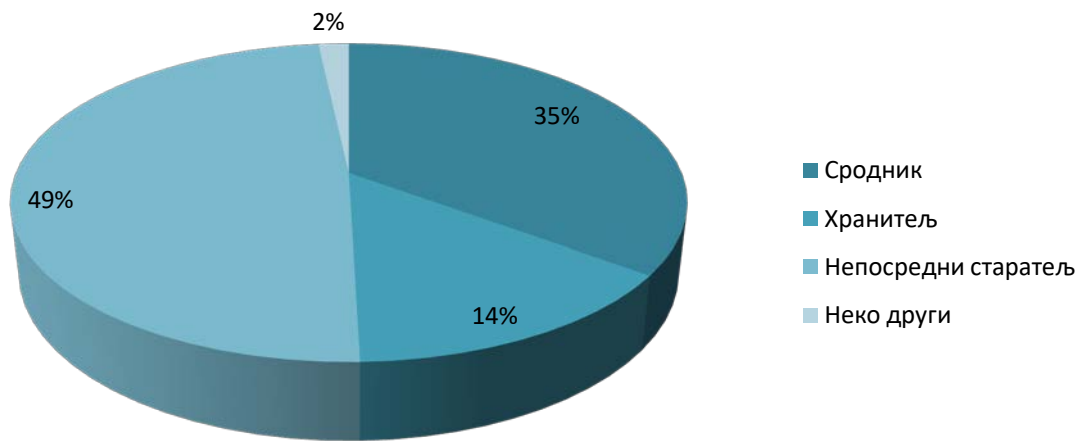
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 10 - Број новоевидентиране деце према разлозима примене старатељске заштите, 2016. (у %)

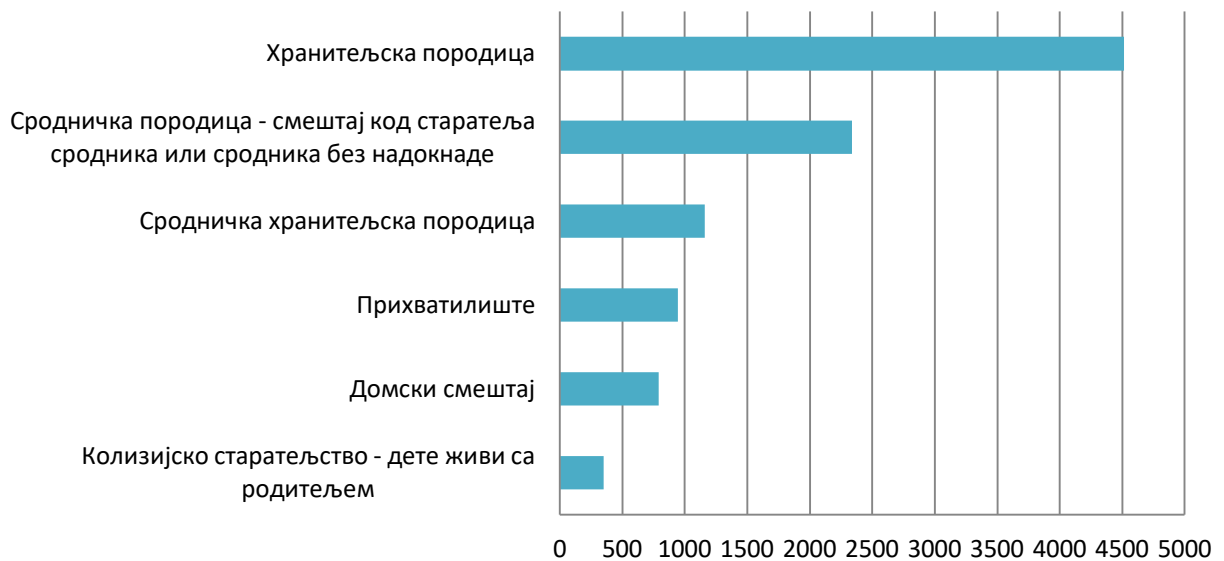
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 11 - Деца под старатељством према вршиоцу дужности старатеља, 2016. (у %)

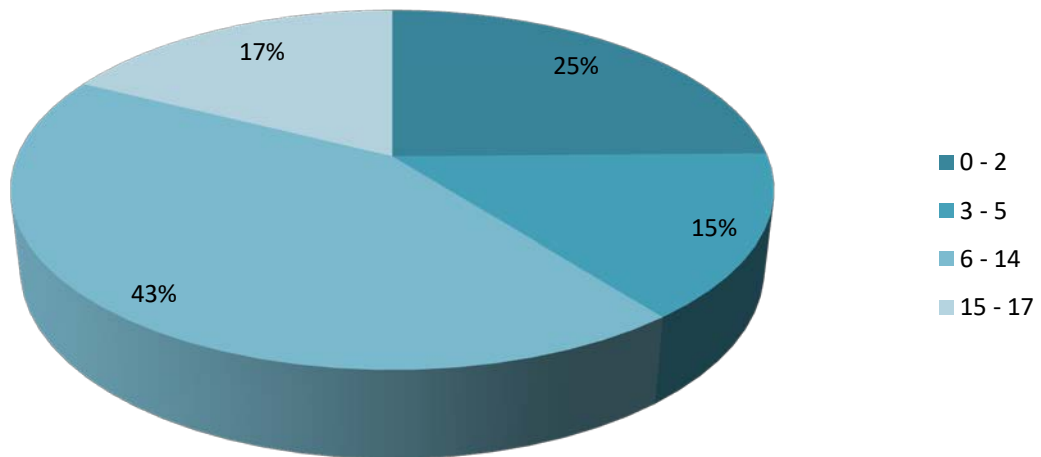
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 12 - Број деце под старатељством према врсти смештаја, 2016.

Извор: Извештај ЦСР

Графикон 13 – Деца издвојена из породице према старости, 2016. (у %)

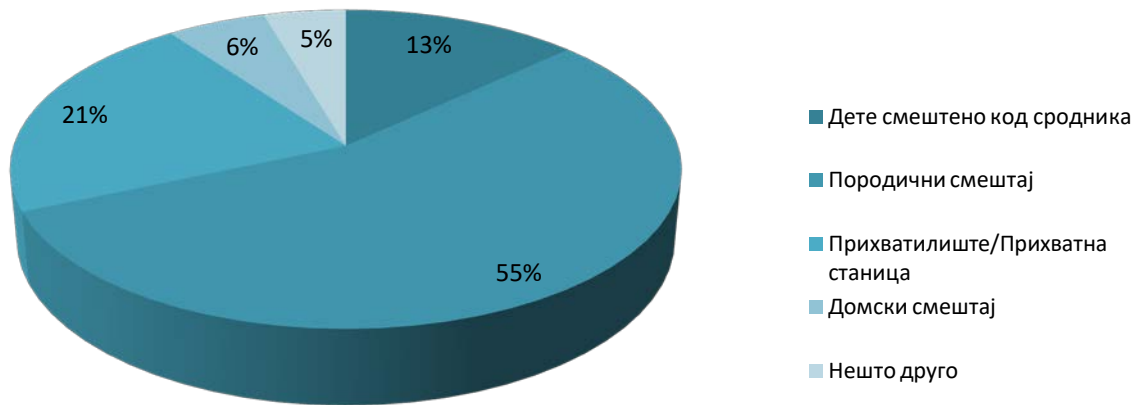
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 14 – Деца издвојена из породице према разлозима издвајања, 2016.

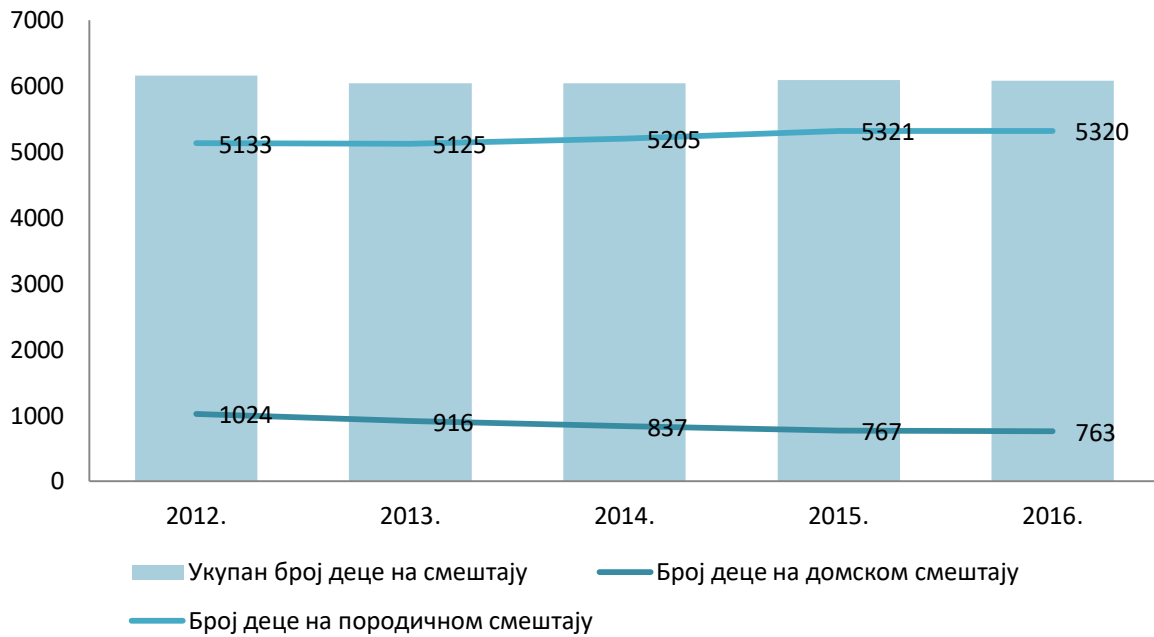
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 15 – Деца издвојена из породице према смештају након издвајања, 2016. (у %)

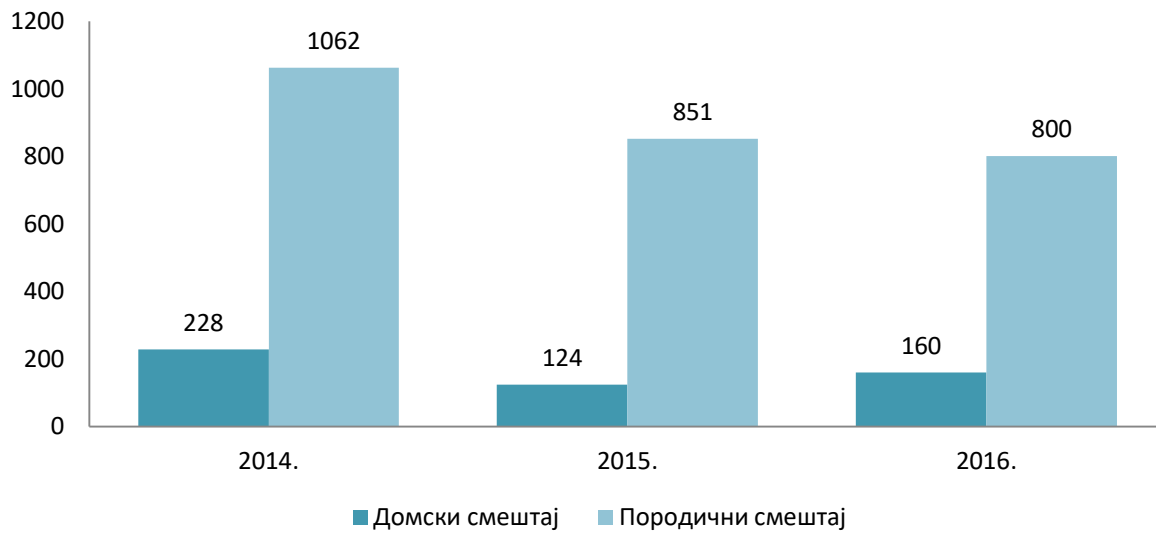
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 16 - Деца корисници домског и породичног смештаја, 2012 – 2016.

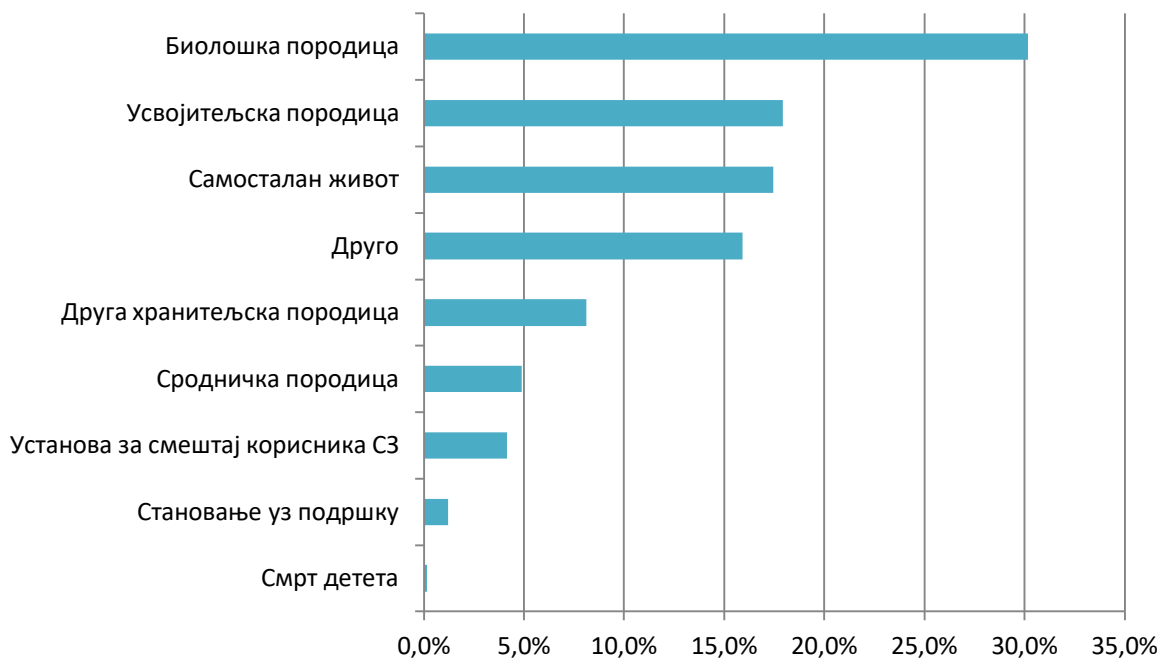
Извор: МРЗБСП

Графикон 17 – Деца која су у току године смештена на домски или породични смештај (нови корисници смештаја), 2016.

Извор: МРЗБСП

Графикон 18 – Престанак породичног смештаја деце према средини у коју деца одлазе, 2016. (у %)

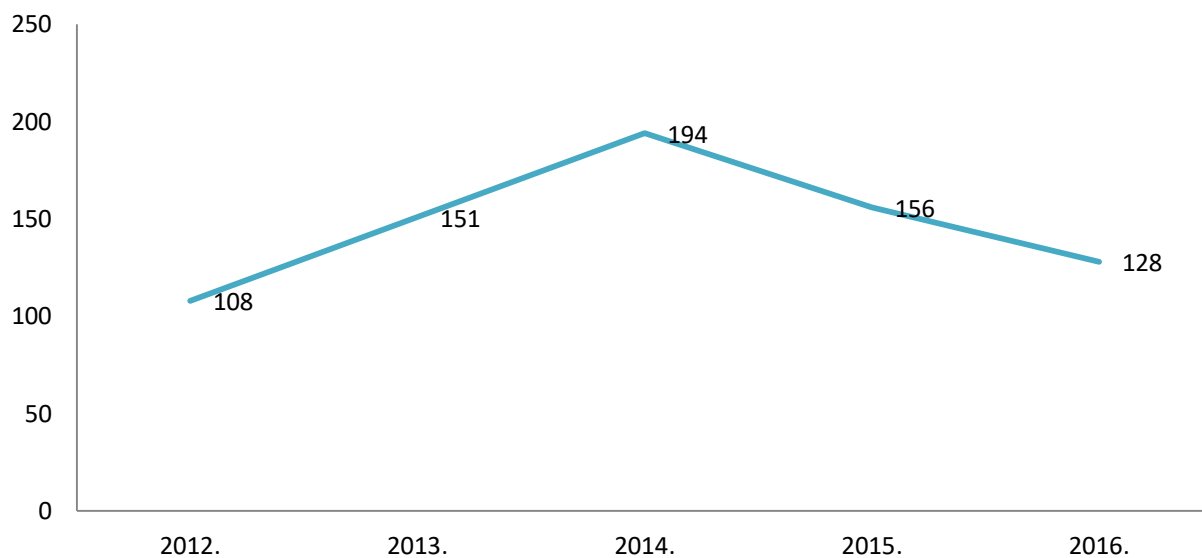
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 19 – Број деце према разлозима престанка домског смештаја у 2016. (у %)

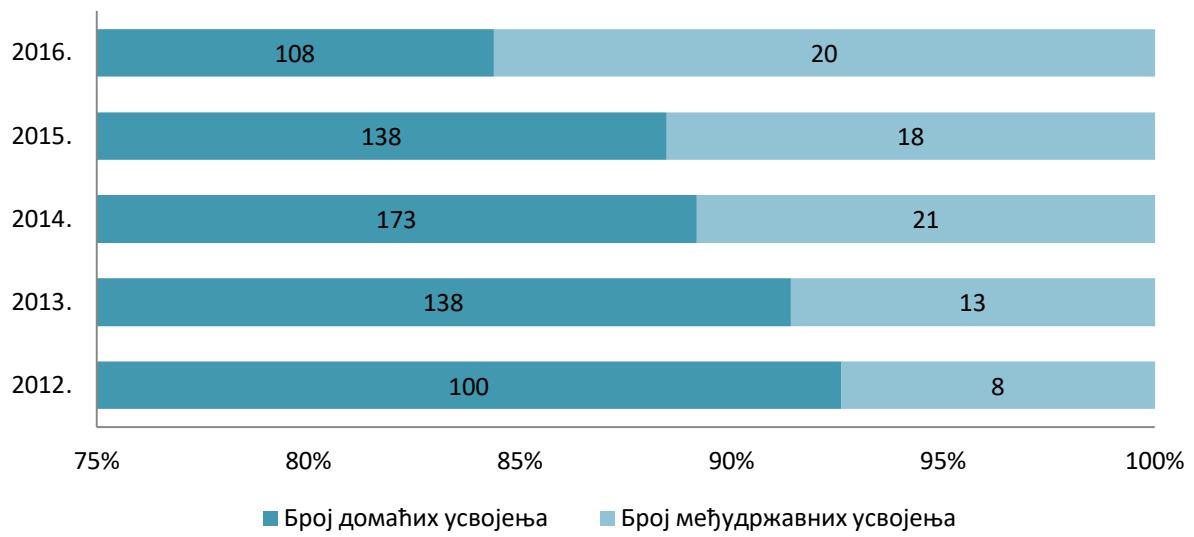
Извор: Извештај установа за смештај

Графикон 20 – Број усвојене деце, 2012 – 2016.

Извор: МРЗБСП

Графикон 21 – Број усвојене деце према врсти усвојења, 2012 – 2016.

Извор: МРЗСП

ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Насиље у породици

Насиље у породици је понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Насиље у породици је дефинисано Законом о социјалној заштити, Породичним законом, а одређено је и као кривично дело и регулисано Кривичним закоником⁵.

Под насиљем у породици Породични закон подрзумева следеће радње:

- *наношење или покушај наношења телесне повреде;*
- *изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу;*
- *присиљавање на сексуални однос;*
- *навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем;*
- *ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима;*
- *вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање;*

Деца жртве насиља и занемаривања

Према Закону о социјалној заштити и у складу са Опитим протоколом о заштити деце од злостављања и занемаривања, деца жртве насиља и занемаривања су деца код које постоји опасност да ће постати жртве или ако јесу жртве злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације, односно ако су им физичко, психичко или емоционално благостање и развој угрожени деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њима непосредно стара.

Насиље у породици може да се испољава у различитим облицима:

1. **Физичко насиље:** *подразумева коришћење делова тела или оружја ради претње, казне, контролисања или повређивања друге особе. Врши се на различите начине и различитим средствима, а за последицу има лаку телесну повреду или у појединим случајевима и тежку телесну повреду. Оно обухвата: батине, повреде оштрим и тупим предметима, ударање, шутирање, дављење, бацање, наношење опекотина, гађање разним предметима, ломљење било ког дела тела, итд.*
2. **Психичко насиље:** *састоји се у озбиљној претњи да ће се напасти живот или тело члана породице. Претња треба да буде озбиљна и да изазове осећање угрожене сигурности. Психичко насиље се односи такође на застрашивање, констатно критиковање, потцењивање, различите оптужбе, емоционално уцењивање, стварање несигурности код жртве, вербално злостављање, узнемиравање, малтретирање итд.*
3. **Сексуално насиље:** *подразумева сваку повреду полне слободе и морала, сваки вид деградирања и понижавања на сексуалној основи, сваки вид присиљавања на сексуални однос и силовање. Оно представља коришћење присилних сексуалних радњи којима се доминира, манипулише, прети и повређује друга особа. Ову врсту насиља често прати и физичко и психичко насиље, а често се ти случајеви насиља врше истовремено.*
4. **Економско насиље:** *подразумева одузимање новца и вредних ствари, контролисање зараде и примања, забрана члану да располаже својим и заједничким приходима,*

⁵ Од 1. јула 2017. године на снагу је кренула је примена новог Закона о спречавању насиља у породици. С обзиром да је реч о извештају за 2016. годину, промене у пракси ЦСР ће се пратити у наредном извештајном периоду.

забрана члану да се запосли и оствари сопствене приходе, одузимање средстава за рад, наметање обавезе сталног подношења детаљних извештаја о трошењу новца и др.

5. **Занемаривање:** подразумева запостављање дететових базичних физичких и психолошких потреба које може изазвати озбиљна оштећења здравља и развоја. Подразумева пропусте родитеља или старатеља да обезбеде адекватну храну, смештај и одећу, пропусте у заштити детета од физичких повреда или опасности, као и необезбеђивање одговарајуће медицинске неге или лечења. Занемаривање укључује и напуштање детета.

Преглед најважнијих запажања:

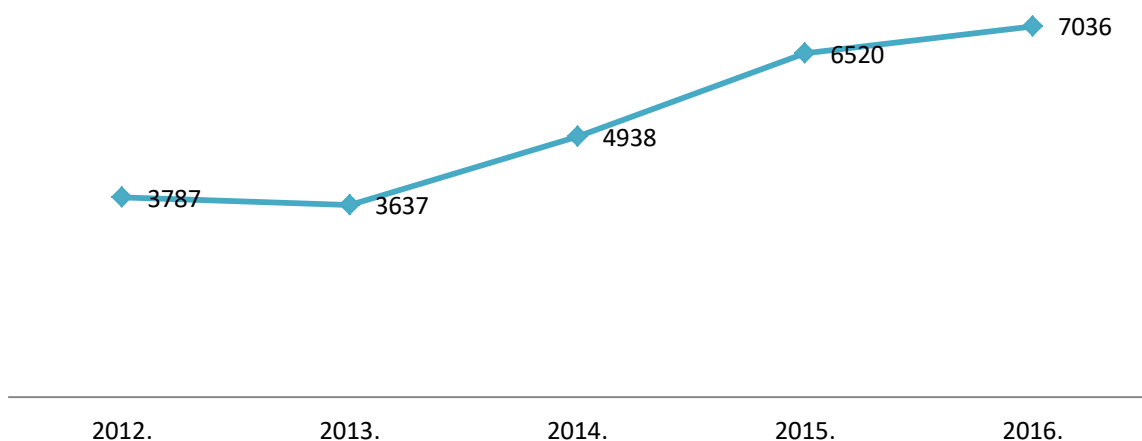
- Број пријава насиља над децом евидентираних у току 2016. године износио је 7.036 (Графикон 22). У периоду од 2012 – 2016. године присутан је тренд повећања пријава насиља у свим старосним категоријама, док је број пријава насиља над децом у овом периоду порастао за 86%.
- Према пријавама насиља у 2016. години, 97% породица у којима се врши насиље над децом су биолошке породице. Насиље у усвојитељским породицама је на истом нивоу као и претходних година (једна породица), док је у хранитељским породицама забележено 13 случајева насиља. Насиље је видентирано и у 87 других врста породица⁶, што је такође на нивоу претходних година.
- Према врстама насиља у 2016. години, највише пријава насиља поднето је услед случајева занемаривања деце (Графикон 23), који износи 2.468. Осим занемаривања, у 2016. години у ЦСР евидентирано је: 2.144 пријава физичког насиља, 1.646 пријава психичког насиља, 173 пријаве сексуалног насиља и 28 пријава економског насиља. ЦСР су забележили и 577 пријава других облика насиља над децом. Утростручен број «других облика насиља» указује на непрецизну евиденцију насиља у ЦСР и има за последицу немогућност препознавања феномена и планирање одговора система на проблем.
- У 2016. години наставља се тренд повећања свих врста насиља над децом (Графикон 24). Највећи пораст је забележен у случајевима пријава физичког насиља над децом и пријавама занемаривања деце.
- Према полној структури деце жртава насиља, удео девојчица и дечака према подацима је готово изједначен у свим врстама насиља, изузев код сексуалног насиља, где је доминантан удео девојчица, које чине 85% жртава овог вида насиља (Графикони 25 - 28).
- Међу поступцима које су у 2016. години ЦСР предузимали у циљу заштите деце у случајевима насиља у породици, 56,7% поступака и мера односи се на мере и интервенције из домена рада ЦСР (водитеља случаја) и то на пружање материјалне, правне или стручно саветодавне подршке и помоћи детету и родитељу у ЦСР. Упућивање детета и родитеља на услуге других одговарајућих установа је реализовано у 19,6% случајева. Дете је, заједно са ненасилним родитељем,

⁶ „Друге породице“ могу бити сродничке или старатељске породице.

издвајано из породице у 5,6% случајева, док је само дете издвајано у 3,4% случајева. Поступци пред судом су покретани у 4,7% случајева. Уколико поредимо исте поступке са претходном, 2015. годином, уочава се мањи број издвајања деце и мање покретања поступака пред судом (Графикон 29).

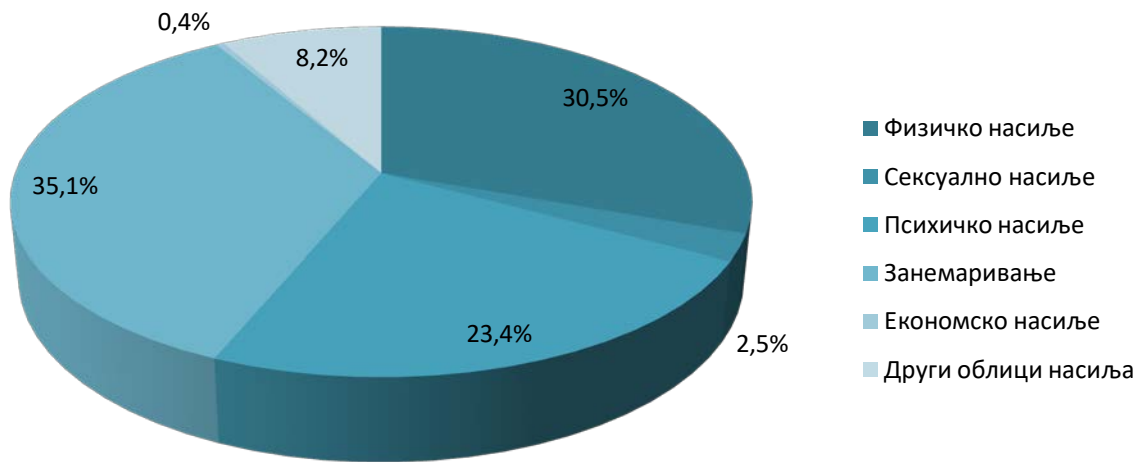
- Број поступака за заштиту деце жртава насиља у породици које је ЦСР покренуо по службеној дужности пред судом у 2016. години је 533, што је мање од броја поступака у претходној години када је износио 720 (Графикон 30). У структури поступака у периоду од 2012 – 2016. уочавају се два тренда, пораст броја поступака за потпуно лишавање родитељског права, који прати тренд смањења броја поступака за делимично лишавање родитељског права.

Графикон 22 - Број пријава насиља над децом на евиденцији ЦСР, 2012 – 2016.

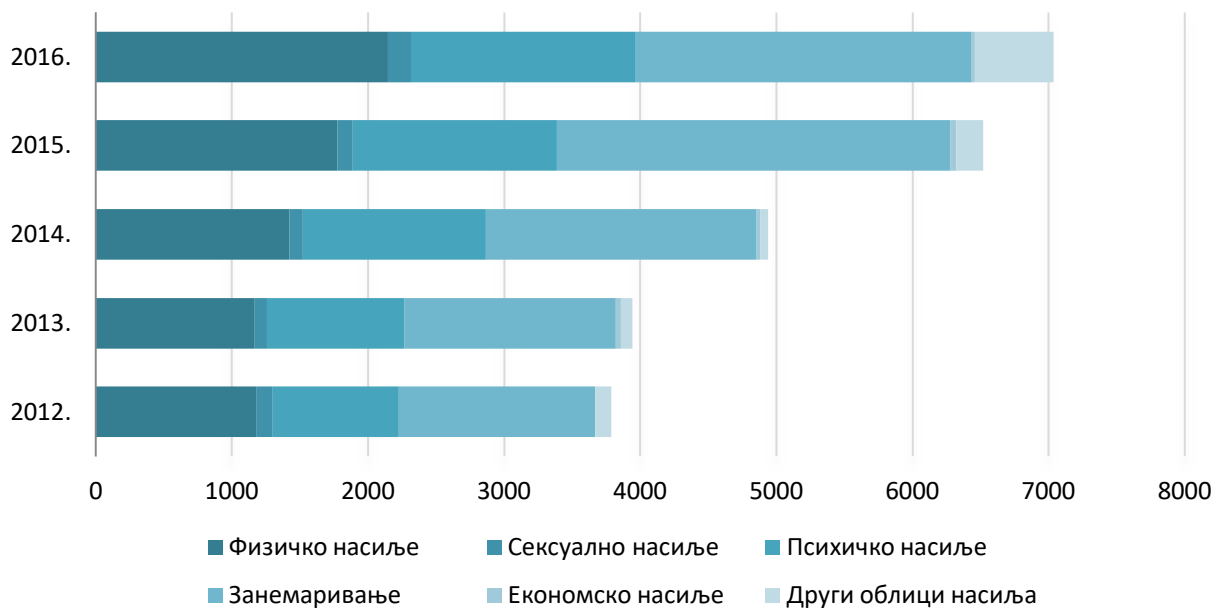
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 23 – Структура насиља над децом према пријавама насиља на евиденцији ЦСР у 2016. (у %)

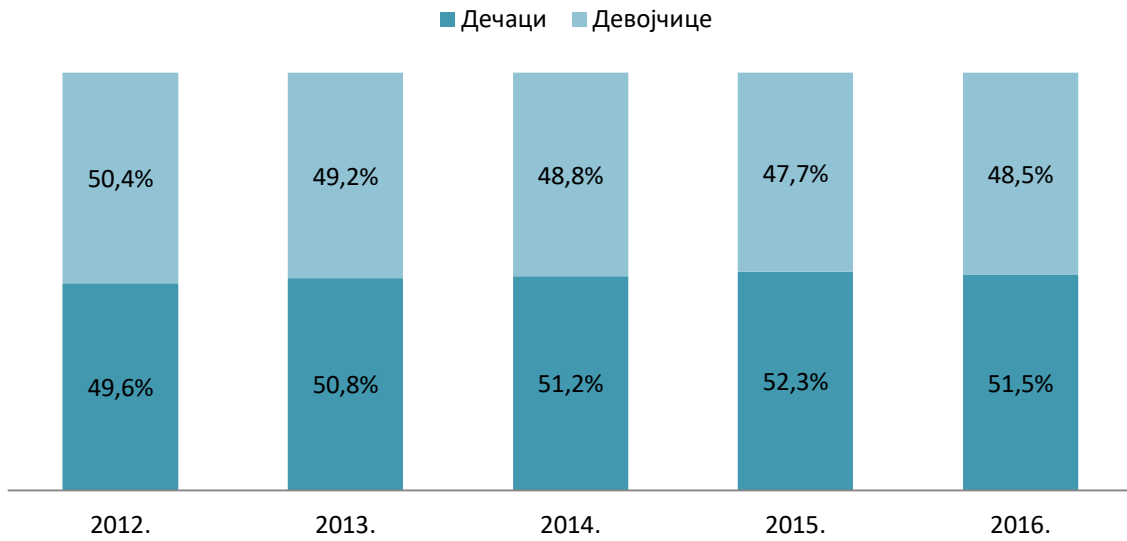
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 24 – Структура пријава насиља над децом према врстама насиља на евиденцији ЦСР, 2012 - 2016.

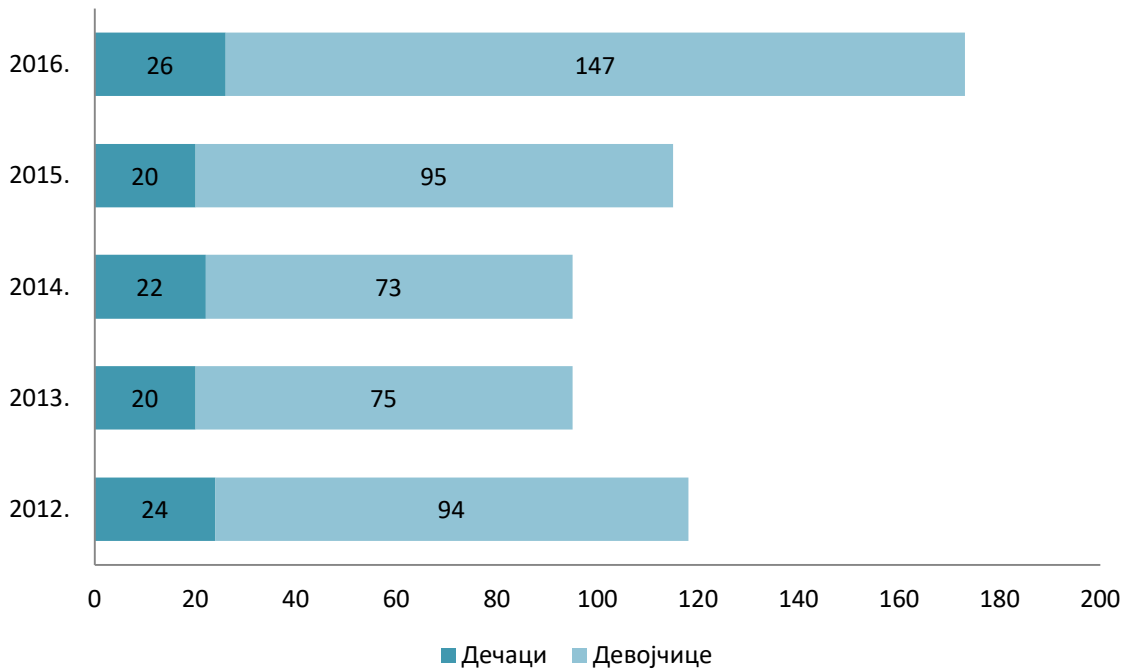
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 25 – Пријаве физичког насиља над децом према полу, 2012 – 2016. (у %)

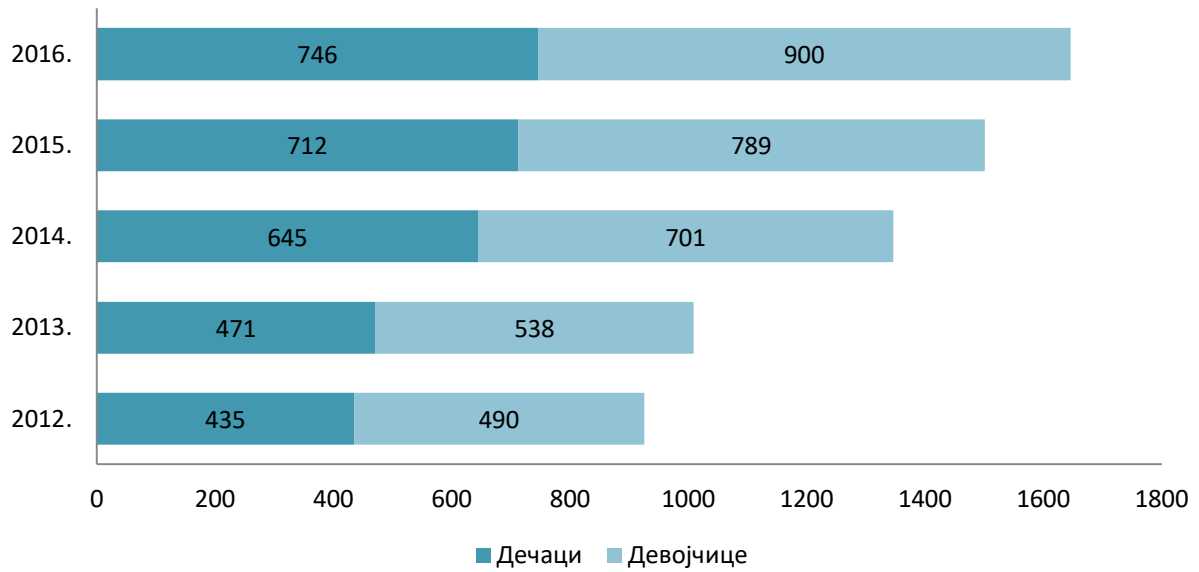
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 26 - Пријаве сексуалног насиља над децом према полу, 2012 – 2016.

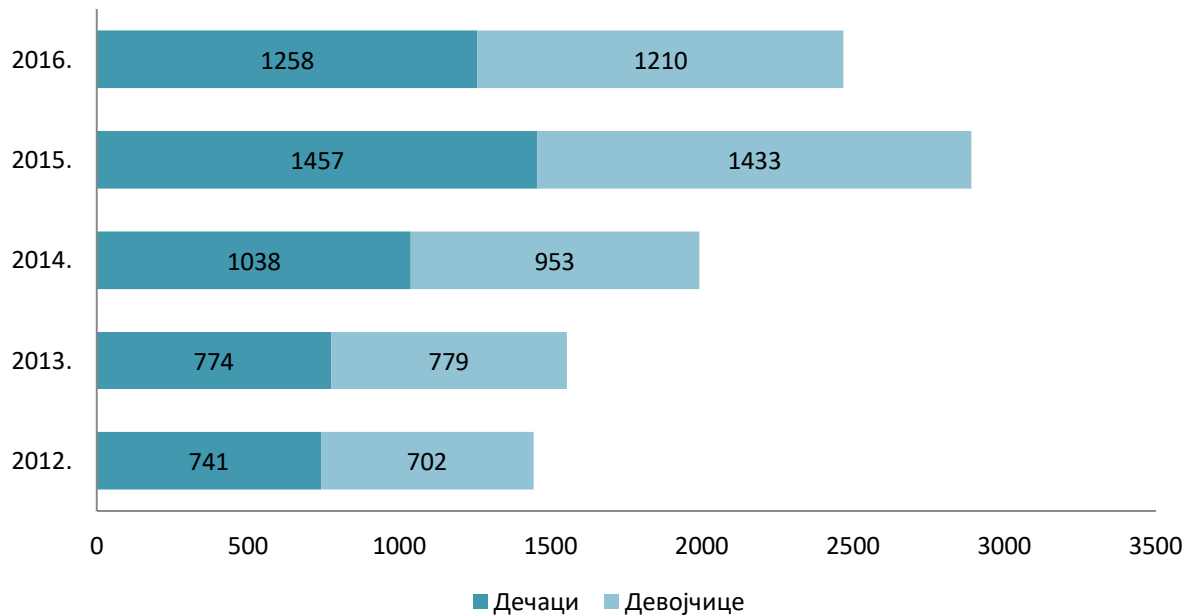
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 27 - Пријаве психичког насиља над децом према полу деце, 2012 – 2016.

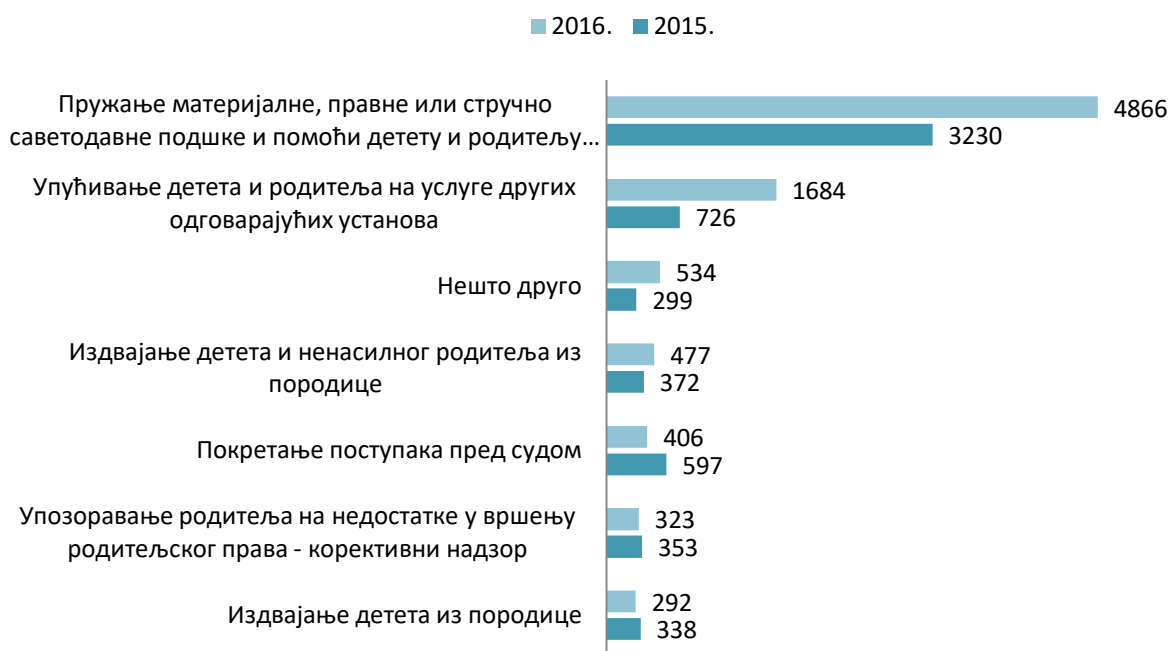
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 28 – Пријаве занемаривања деце према полу деце, 2012 – 2016.

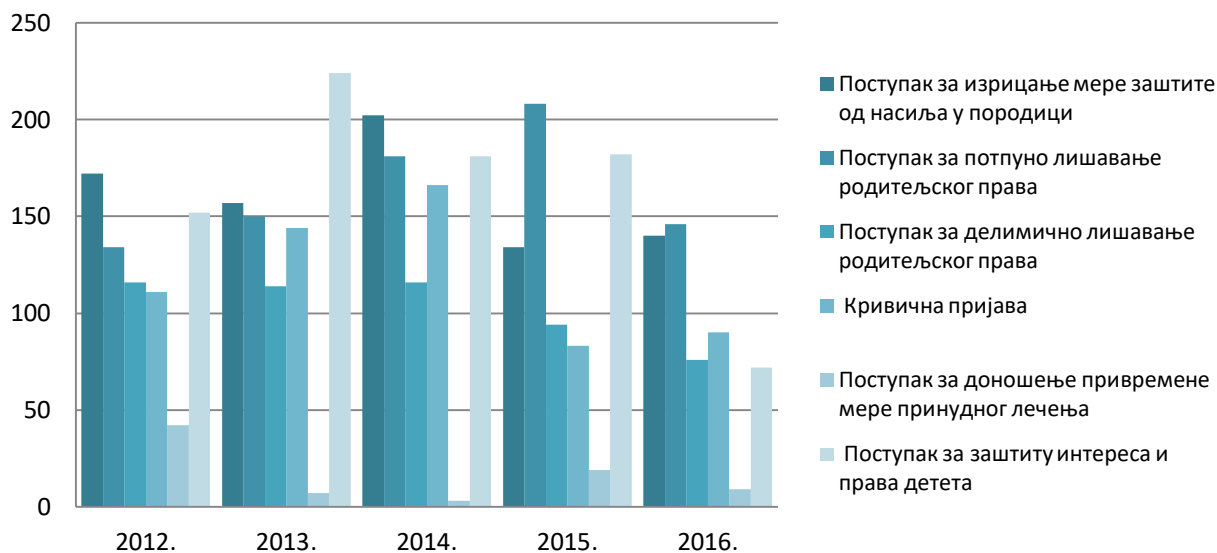
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 29 - Поступци које је ЦСР предузео за заштиту деце жртава насиља, 2015 - 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 30 - Поступци које је ЦСР покренуо пред судом за заштиту деце жртава насиља, 2012 – 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ

У пословима заштите малолетника ЦСР користе се формулације: «малолетници са проблемима у понашању» и «малолетници у сукобу са законом». Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица под термином „деца“ подразумева само узраст од 0-14 година, док се у социјалној заштити термин „деца“ односи на узраст од 0-18 година. Како би се обезбедило разумевање термина из домена кривичноправне заштите, у овом делу извештаја, користе се два термина: „деца“ се односе само на узраст до 14 година, а термин „малолетници“ обухвата узраст од рођења до 18 година.

За потребе годишњег извештавања, односно ефикаснијег прикупљања података и поузданијих података, дефинисане су следеће две категорије:

1. Малолетници са проблемима у понашању:

- малолетници са проблемима у понашању у школи, са родитељима, старатељима и заједницом, и малолетници који својим понашањем угрожавају себе и околину
- малолетници који се суочавају са тешкоћама због злоупотребе алкохола, дроге или других опојних средстава
- малолетници који немају кривична дела и нису починиоци прекршаја

2. Малолетници у сукобу са законом (Кривични и Прекршајни закон):

- малолетници који су у контакту са кривичноправним системом због сумње, оптужбе, или осуде да су починила кривично дело.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица дефинише: «лицу које у време извршења противправног дела, у закону предвиђеног као кривично дело, није навршило четрнаест година, не могу се изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа овај закон“. Закон даље одређује као кривично одговорну децу узраста од 14 до 18 година живота. Према њима, као и млађим пунолетним лицима, од 18 до 21 године, могу се изрећи васпитне мере од стране суда, а ангажовање центра за социјални рад, као органа старатељства, је обавезно.

Врсте кривичних санкција⁷

Малолетницима за учињена кривична дела могу се изрећи **васпитне мере, казна малолетничког затвора и мере безбедности** предвиђене чланом 79. Кривичног законика.

Млађим малолетницима могу се изрећи само васпитне мере.

Старијим малолетницима могу се изрећи васпитне мере, а изузетно може се изрећи казна малолетничког затвора.

Под условима предвиђеним овим законом малолетницима се могу изрећи мере безбедности.

Васпитне мере које суд може изрећи су:

- Мере упозорења и усмеравања: судски укор и посебне обавезе,

⁷ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица

- *Мере појачаног надзора: појачан надзор од стране родитеља, усвојитеља или старатеља, појачан надзор у другој породици, појачан надзор од стране органа старатељства, појачан надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника,*
- *Заводске мере: упућивање у васпитну установу, упућивање у васпитно - поправни дом, упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање.*

Малолетници која учествују у извршењу кривичних дела

Законом о малолетним починиоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, прописано је да се према лицу које у време извршења кривичног дела није навршило 14 година не могу изрећи кривичне санкције ни применити друге мере предвиђене законом.

У односу на малолетне учиниоце кривичних дела суд може применити васпитне налоге и предузети кривичне санкције.

Васпитни налог је посебна мера предвиђена Законом о малолетницима која нема карактер кривичне санкције, чија је сврха непокретање кривичног поступка према малолетном учиниоцу кривичног дела или обустава поступка, са циљем да се васпитним налогом утиче на правилан развој малолетника и јачање његове личне одговорности и превенира даље чињење кривичних дела. Васпитни налози су:

- *Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела,*
- *Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао,*
- *Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја,*
- *Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога,*
- *Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту.*

Центар за социјални рад, у улози органа старатељства, учествује у свим поступцима према малолетним учиниоцима кривичних дела, као и према малђим пунолетним лицима (до 21 годину), као и у реализацији васпитних налога и васпитних мера.

Преглед најважнијих запажања:

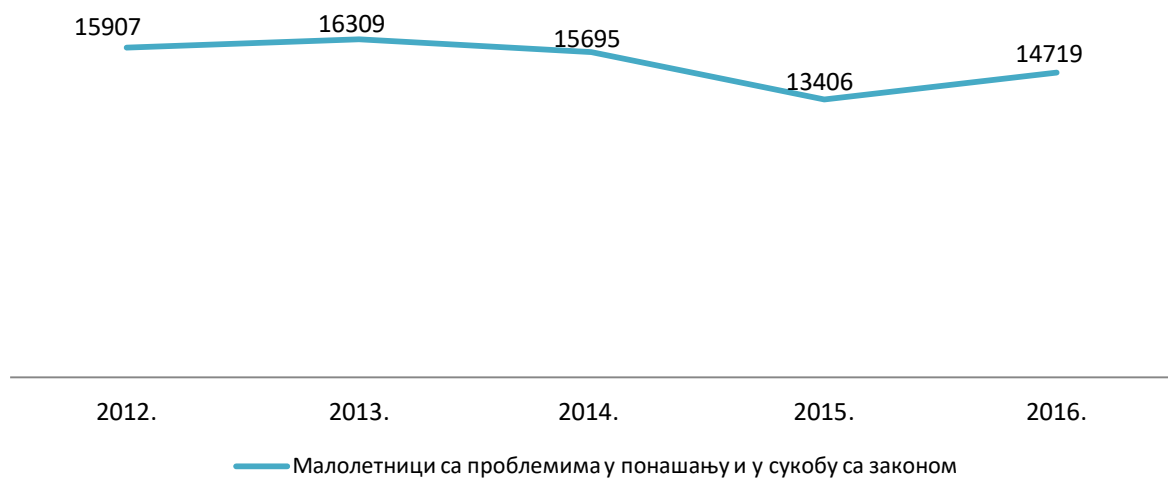
- *Према подацима ЦСР, током 2016. године евидентирано је укупно 14.719 малолетника са проблемима у понашању и малолетника у сукобу са законом (Графикон 31). Овај број укључује 11.624 малолетника (старијих од 14 година који су кривично одговорни) и 3.095 деце до 14 година (која нису кривично одговорна).*
- *Према подацима ЦСР у 2016. години, број деце млађе од 14 година која имају проблеме у понашању је 1.900, што представља повећање у односу на претходну годину. Број деце млађе од 14 година која су кривично неодговорна, а у сукобу су са законом, односно починила су кривична дела, је такође у сталном порасту. У 2016. години је укупно 1.195 деце млађе од 14 година починило кривично дело или прекршај (Графикон 32).*

- Од укупног броја малолетника (са проблемима у понашању и у сукобу са законом) у 2016. години на евиденцији ЦСР је укупно 6.224 малолетника са проблемима у понашању и 8.495 малолетника у сукобу са законом, односно малолетника за које су поднете кривичне и прекршајне пријаве (Графикон 33).
- У 2016. години укупно је изречено 1.032 **васпитна налога**. У периоду од 2012 – 2016. године присутан је пораст примене диверзионих мера и поступака према малолетним починиоцима кривичних дела (Графикон 34).
- Када је реч о појединачним васпитним налозима, и даље је најзаступљенији налог: укључивање у хуманитарни рад са 40% учешћа, затим поравнање са оштећеним са 29,7% и на крају редовно похађање школе са 21,9%. Преостала два васпитна налога, саветодавни рад и испитивање и одвикавање од злоупотребе психоактивних супстанци, изречена су у далеко мањем броју случајева, што је директно условљено тешкоћама у реализацији ових васпитних налога, а не реалним потребама малолетника за овом врстом услуга.
- Број изречених васпитних мера према малолетницима у 2016. години износио је 2.889. У структури васпитних мера, мере појачаног надзора износе 56%, васпитне мере посебне обавезе чине 38%, заводске васпитне мере 5% (Графикон 35). У периоду од 2012 – 2016. уочава се пораст примене мера посебне обавезе.
- Укупан број малолетника са изреченом **васпитном мером посебне обавезе** у 2016. години износи 1.107 (Графикон 36). Као и у претходној години, најзаступљеније су **мере посебне обавезе** које се односе на хуманитарни рад и редовно похађање школе (Графикон 37), али је за овај извештајни период карактеристично да се значајније примењивала и посебна обавеза укључивања у појединачни или групни третман, што раније није био случај.
- У 2016. години изречено је 1.650 **васпитних мера појачаног надзора** (Графикон 38). Учешће мера појачаног надзора од стране органа старатељства у односу на укупан број мера појачаног надзора је 56,3% (Графикон 39). Број примењених мера појачаног надзора је генерално у паду.
- Учешће **заводских васпитних мера** је у периоду од претходних пет година у паду (Графикон 40). У односу на све изречене васпитне мере, удео заводских васпитних мера је у 2016. години износио 5%.
- У 2016. години у **установама за васпитање деце и младих** на дан 31.12.2016. године на смештају је 65 малолетника са изреченом васпитном мером упућивања у васпитну установу⁸. У полној структури корисника доминирају дечаци са 85%.

⁸ Детаљније информације о корисницима и раду Установа за васпитање деце и омладине за 2016. годину видети у извештају РЗСЗ доступном на сајту www.zavodsz.gov.rs

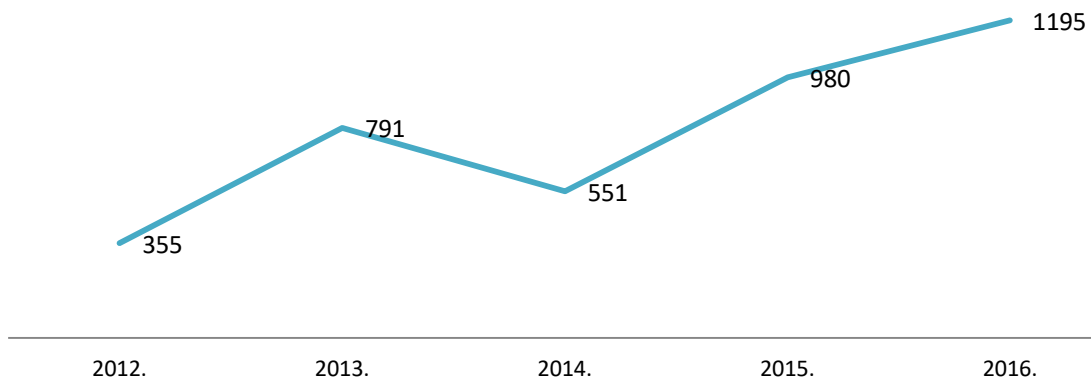
- Удео корисника у установама за васпитање деце и омладине који су смештени по одлуци суда у 2016. години је 45%, а удео корисника који су смештени по решењу органа старатељства 55% (Графикон 41).
- Међу изреченим заводским васпитним мерама, континуирано је најзаступљеније упућивање у **васпитно поправни дом Крушевац** (једина васпитно поправна установа на територији РС), које чини 66% свих изречених заводских мера.
- У 2016. години изречено је шест кривичних санкција **малолетничког затвора** према старијим малолетним лицима, узраста од 16 до 18 година (Графикон 42).
- У 2016. години изречене су **24 мере безбедности** према старијим малолетницима, од тога је 8 мера *одузимање предмета*, 6 је *обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи*, пет је *обавезних лечења лица која користе психо-активне супстанце*, три *забране управљања моторним возилом*, једно *обавезно лечење алкохоличара* и једно *обавезно психијатријско лечење на слободи* (Графикон 43).

Графикон 31 - Малолетници са проблемима у понашању и у сукобу са законом на евиденцији ЦСР, 2012 – 2016.

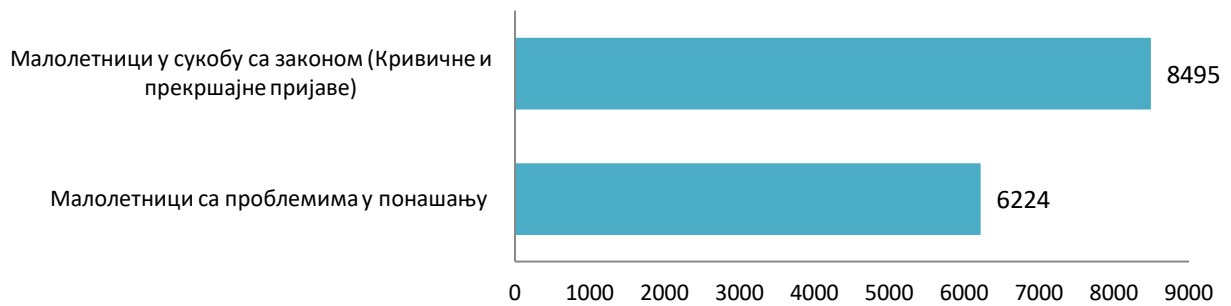
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 32 - Број деце млађе од 14 година која су починиоци кривичних дела, 2012 – 2016.

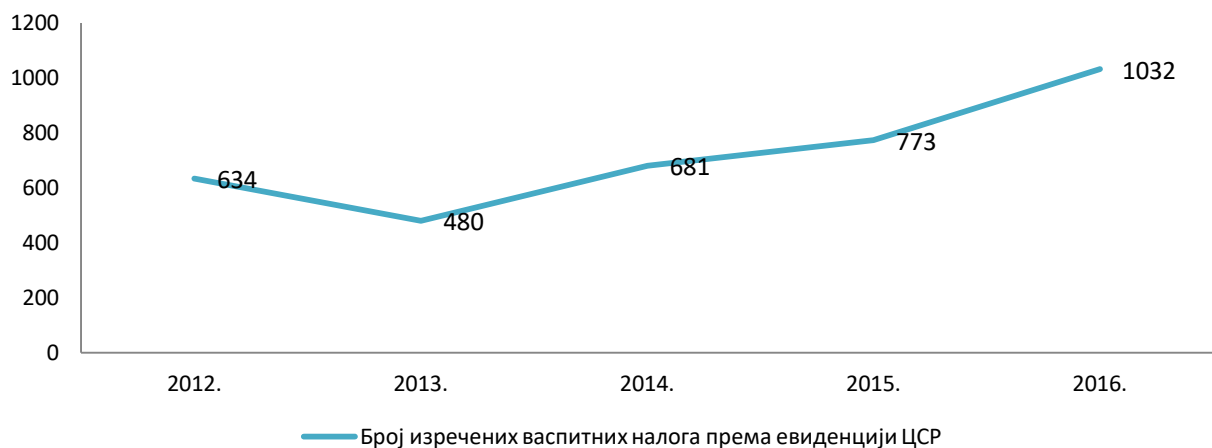
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 33 – Малолетници са проблемима у понашању и у сукобу са законом на евиденцији ЦСР у 2016.

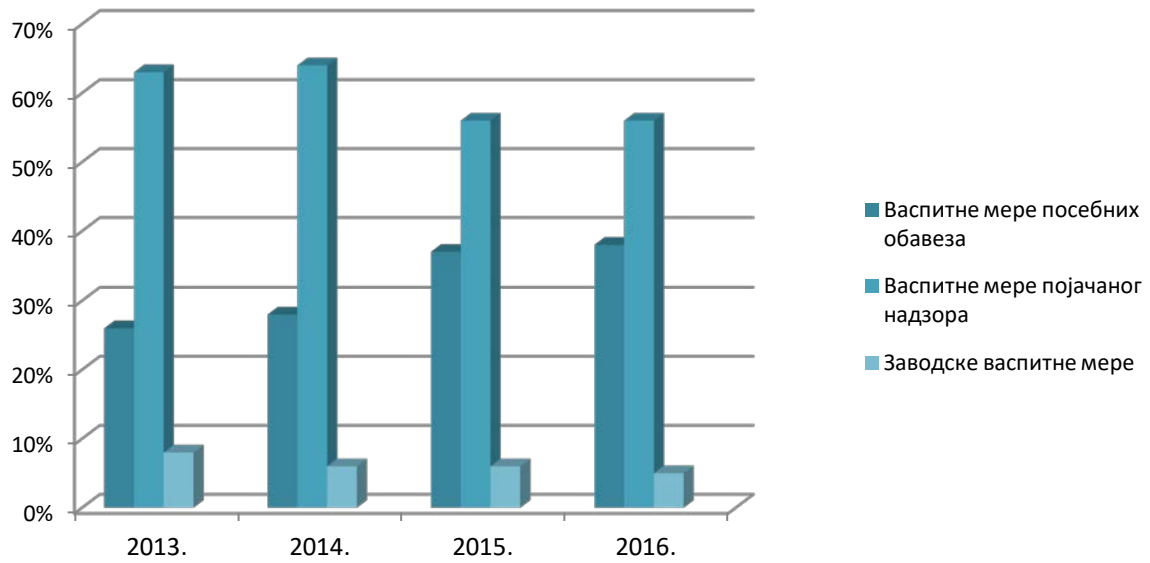
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 34 - Број изречених васпитних налога према евиденцији ЦСР, 2012 – 2016.

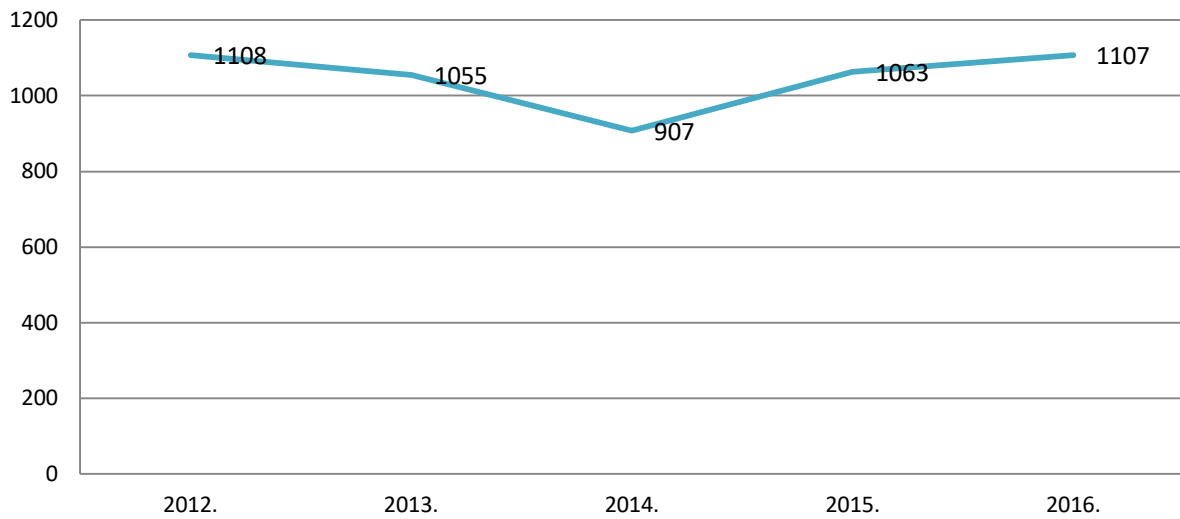
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 35 - Структура изречених васпитних мера према малолетницима, 2013 - 2016. (у %)

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 36 - Број малолетника са изреченом мером посебне обавезе од стране суда према евиденцији ЦСР, 2012 – 2016.

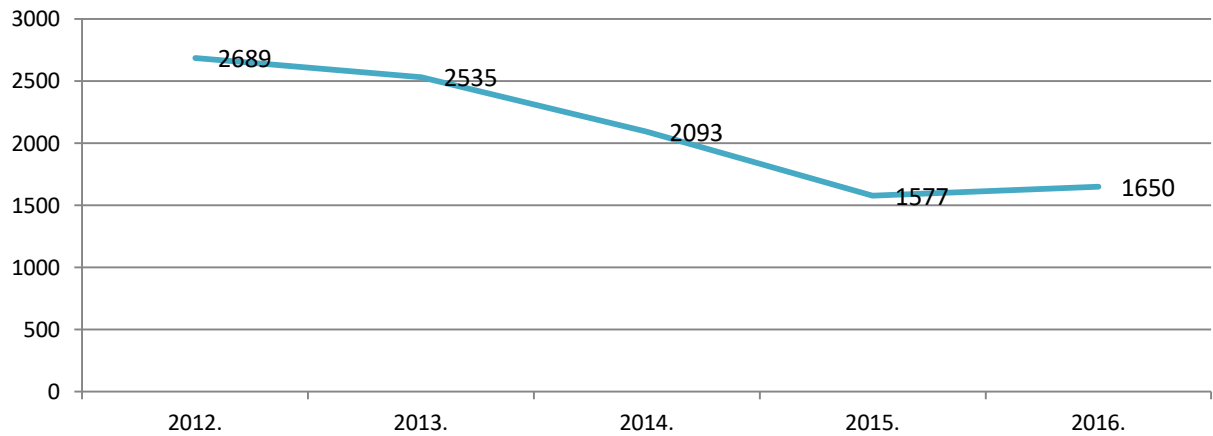
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 37 – Структура мера посебне обавезе према врстама, 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 38 - Изречене васпитне мере појачаног надзора на евиденцији ЦСР, 2012 - 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 39 – Изречене васпитне мере појачаног надзора на евиденцији ЦСР према врстама појачаног надзора, 2012 – 2016.

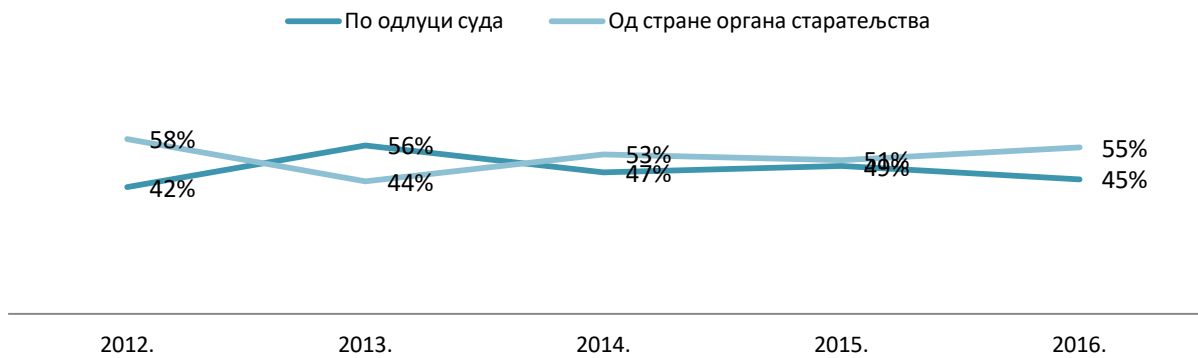
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 40 - Број изречених заводских васпитних мера према евиденцији ЦСР, 2012 – 2016.

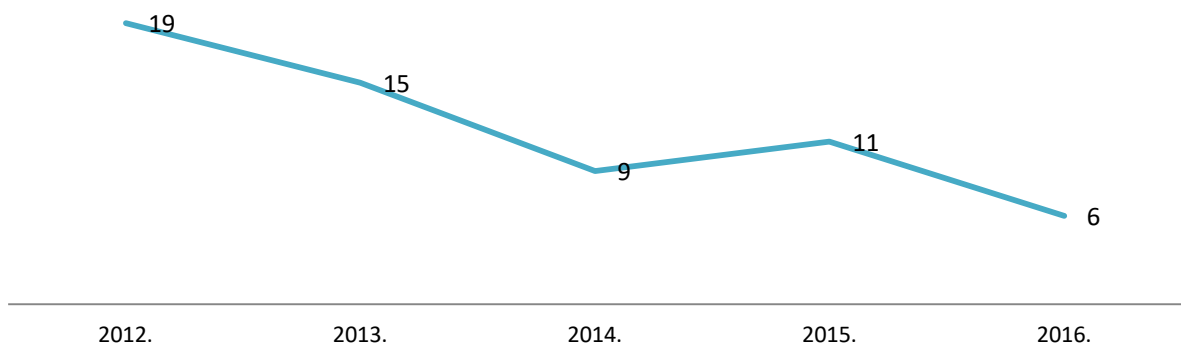
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 41 - Корисници према начину упућивања у установе за васпитање деце и младих, 2012 – 2016. (у %)

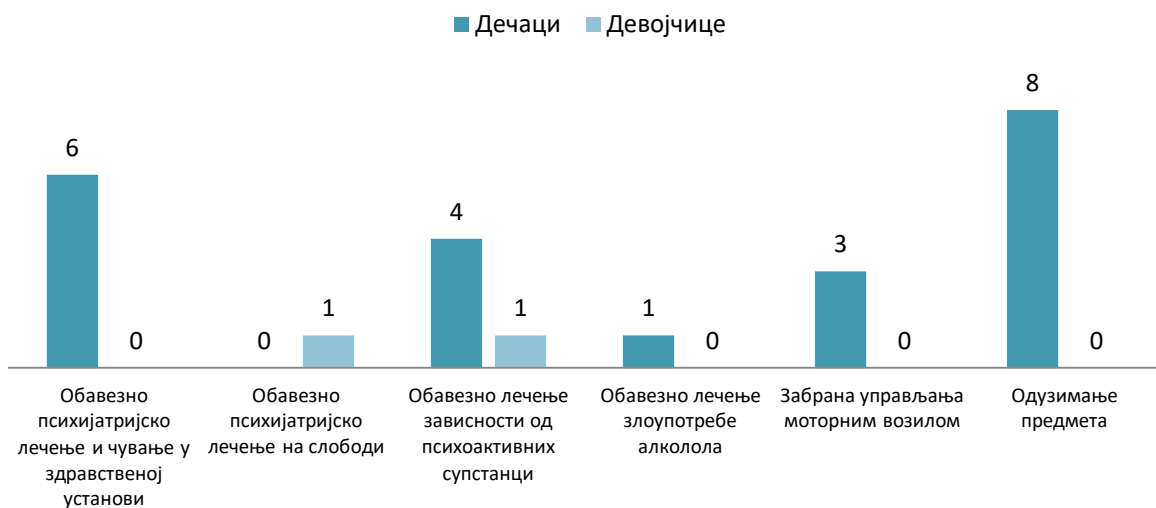
Извор: Установе за васпитање деце и младих

Графикон 42 – Малолетници упућени у малолетнички затвор на евиденцији ЦСР, 2012 – 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 43 – Малолетници са изреченом мером безбедности на евиденцији ЦСР у 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

ДЕЦА ИЗ ПОРОДИЦА У КРИЗИ

Деца чији се родитељи споре око вршења родитељског права

Закон о социјалној заштити препознаје групу деце чији се родитељи споре око вршења родитељског права, односно деце чији су:

- 1) родитељи у поступку развода брака, односно у спору око вршења родитељског права*
- 2) родитељи након развода брака споре око регулисања личних односа детета са родитељем са којим не живи,*
- 3) родитељи споре око издржавања.*

Лишавање родитељског права

Према Породичном закону родитељ може бити потпуно или делимично лишен родитељског права. До потпуног лишења родитељског права долази када родитељ злоупотребљава права или грубо занемарује дужности из садржине родитељског права. До делимичног лишења родитељског права долази уколико родитељ несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права.

Надзор над вршењем родитељског права

Превентивни надзор над вршењем родитељског права обавља орган сатартелства када доноси одлуке којима омогућава родитељима да врше родитељско право у циљу заштите интереса детета.

Корективни надзор над вршењем родитељског права обавља орган старатељства када је интерес детета у билошкој породици угрожен, а процењује се да постоји капацитет породице да се постигне позитивна промена и унапреде родитељске компетенције, односно да се одговори на потребе детета на примеренији начин.

Мере корективног надзора су:

- *Упозорење родитељима на недостатке у вршењу родитељских права*
- *Упућивање родитеља на разговор у породично саветовалиште или у установу специјализовану за посредовање у породичним односима*
- *Захтев родитељима да положи рачун о управљању имовином детета.*

Саветодавно - терапијске и социо - едукативне услуге пружају се као вид помоћи појединцима и породицама који су у кризи ради унапређивања породичних односа, превазилажења кризних ситуација и стицања вештина за самосталан и продуктиван живот у друштву.

Саветодавно усмеравање је активност стручног радника у ЦСР која се у оквиру редовног рада са корисником спроводи без упућивања на посебну услугу.

Преглед најважнијих запажања:

- Учешће деце која живе у биолошким породицама у односу на укупан број деце у систему социјалне заштите је 95%. Преосталих 5% чине деца без родитељског старања. У протекле три године није било значајнијих померања у односу на наведене податке.
- Укупан број деце из породица у којима се родитељи споре око вршења родитељског права у 2016. години износи 12,4% од укупног броја деце на евиденцији ЦСР (Графикон 44). Укупно 71% деце је из спорова родитеља који се у ЦСР окончавају проценом, а само 16% је деце из породица у којима је дошло до нагодбе: споразум о вршењу родитељског права или мирење родитеља (Графикони 45).
- У односу на врсту поступака за заштиту права детета и даље доминира број поступака (мерено бројем налаза које суду доставља ЦСР) који се тичу вршења родитељског права са 68%, док је значајно мањи број поступака којим се регулишу лични односи детета и родитеља, и поступака који се тичу учешћа родитеља у издржавању детета (Графикон 46).
- Када се ради о поступцима пред судом, за заштиту права детета континуирано је навећи број поступака у којима се родитељи споре око вршења родитељског права (Графикон 47). Смањен је број поступака у којима се родитељи споре око регулисања личних контаката и издржавања детета.
- У 2016. години ЦСР је покренуо 352 поступка за лишење родитељског права (Графикон 48).
- У 2016. години је донето 518 решења о мерама корективног надзора и 1.029 решења о мерама превентивног надзора у односу на родитеље. Примена превентивног надзора је мања у 2016. години чиме је прекинут трогодишњи тренд од 2013 – 2015. године (Графикон 49). У односу на укупан број мера корективног надзора „мера упозорења родитељима о недостацима у вршењу родитељског права“ доминира са 59%, односно јавља се у 304 случајева (Графикони 50).
- Када говоримо о интервенцијама које ЦСР предузима у циљу креирања позитивне промене у животу корисника, породице и појединца, највећи број услуга саветодавног усмеравања је пружен према лицима у стању социјалне потребе 74.148, а значајно мање је примењивана као помоћ за сређивање брачних и породичних односа 19.391 и помоћи у васпитању и развојним проблемима деце 15.853 (Графикон 51).
- Корисници из породица у кризи у 2016. години упућују се на саветодавне услуге ван ЦСР, а у посебној јединици ЦСР на породичну терапију, медијацију и друге

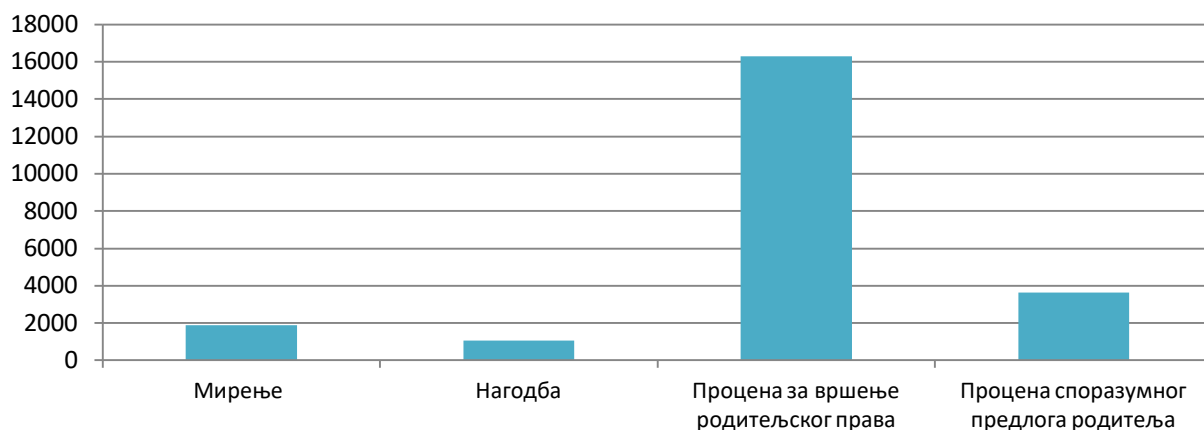
саветодавне услуге. У 2016. години ЦСР је упутио укупно 14.187 корисника на коришћење ових услуга (Графикон 52). У односу на претходне три године, уочава се пораст упућивања корисника на саветодавне услуге (међу њима је и услуга породични сарадник), док упућивање на медијацију и услуге породичне терапије стагнира.

Графикон 44 - Деца чији се родитељи споре око вршења родитељског права, 2012 – 2016.

Извор: Извештај ЦСР

Графикон 45 - Деца из породица према којима је ЦСР спроводио поступке за вршење родитељског права, 2016.

Извор: Извештај ЦСР

Графикон 46 - Деца у поступцима у којима је ЦСР на захтев суда одлучивао о заштити права детета, 2016.

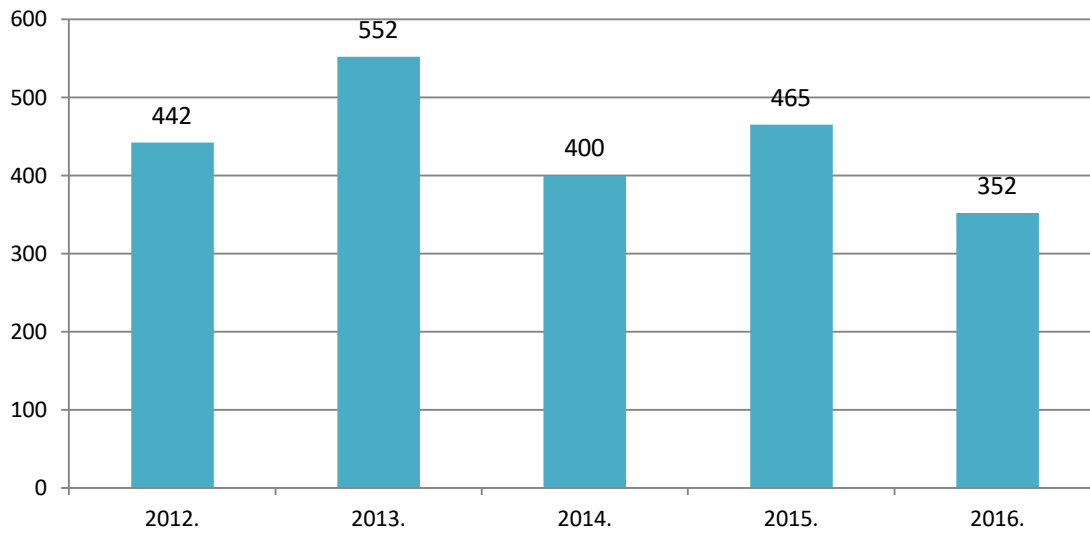
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 47 - Поступци – спорови за вршење родитељског права, 2012 – 2016.

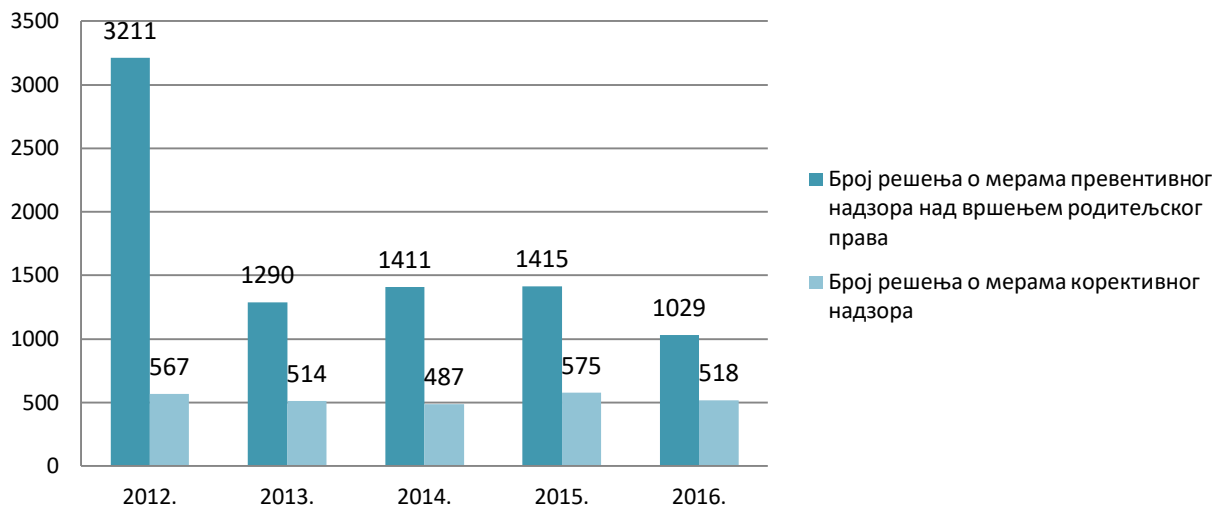
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 48 - Предлози за лишење родитељског права, 2016.

Извор: Извештај ЦСР

Графикон 49 - Решења о мерама надзора над вршењем родитељског права, 2012 – 2016.

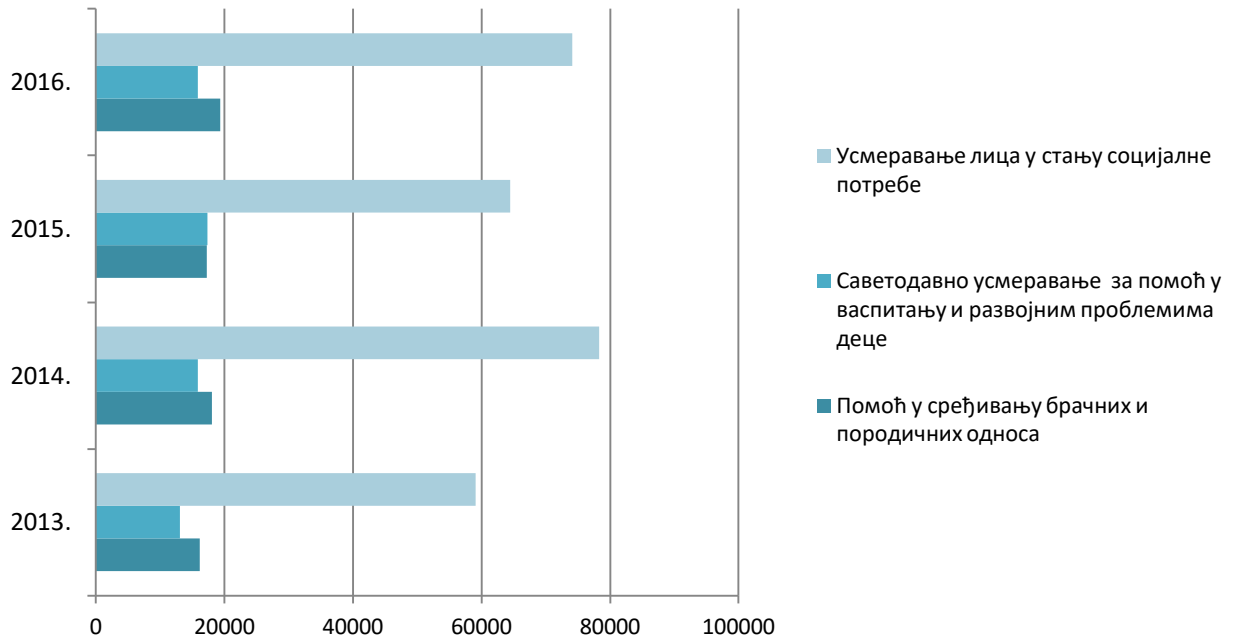
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 50 - Мере корективног надзора над вршењем родитељског права, 2016. (у %)

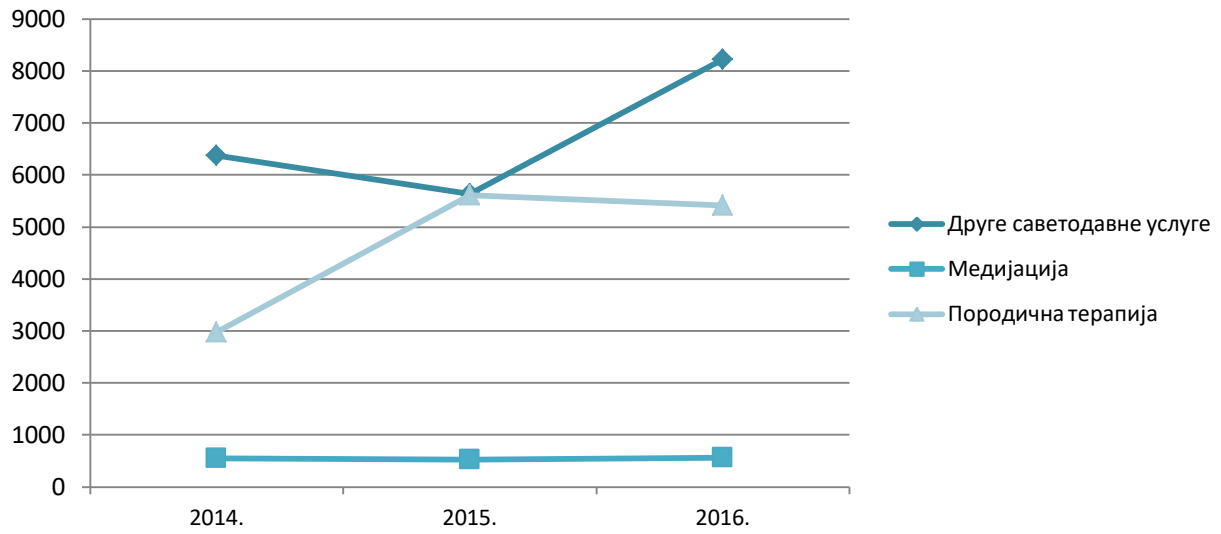
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 51 - Саветодавно усмеравање према врстама, 2013 - 2016.

Извор: Извештај ЦСР

**Графикон 52 - Структура упута ЦСР за коришћење саветодавно–терапијских и социо–
едукативних услуга, 2013 - 2016.**

Извор: Извештај ЦСР

ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Деца са сметњама у развоју, према Закону о социјалној заштити (члан 41), су корисници услуга социјалне заштите ако имају сметње у развоју (телесне, интелектуалне, менталне, сензорне, говорно-језичке, социо-емоционалне, вишеструке), а њихове потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице.

Право на додатак за помоћ и негу другог лица има лице коме је због телесног или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању, неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољило своје основне животне потребе (члан 92. Закона о социјалној заштити).

Право на посебну новчану накнаду има један од родитеља који није у радном односу, а који најмање 15 година непосредно негује своје дете које је остварило право на увећани додаток за помоћ и негу другог лица у смислу ст. 1 и 2 овог члана, у виду доживотног месечног новчаног примања у висини најниже пензије у осигурању запослених, кад наврши општи старосни услов за остваривање пензије према прописима о пензијском и инвалидском осигурању, ако није остварио право на пензију (члан 94. Закона о социјалној заштити).

Сагледавање положаја и потреба деце са сметњама у развоју у систему социјалне заштите отежано је непостојањем општеприхваћене дефиниције деце са сметњама у развоју, неуједначеним критеријумима у различитим системима и неадекватном евиденцијом као последицом ових недостатака.

*Деца са сметњама у развоју у систему социјалне заштите користе различите услуге (новчана социјална помоћ, једнократне новчане помоћи, спорови око вршења родитељског права, подршка деци са проблемима у понашању, подршка жртвама занемаривања и насиља, итд.). На основу постојеће евиденције о деци са сметњама у развоју унутар система социјалне заштите, **извештајем ће бити приказана деца са сметњама у развоју која остварују следећа права и услуге:***

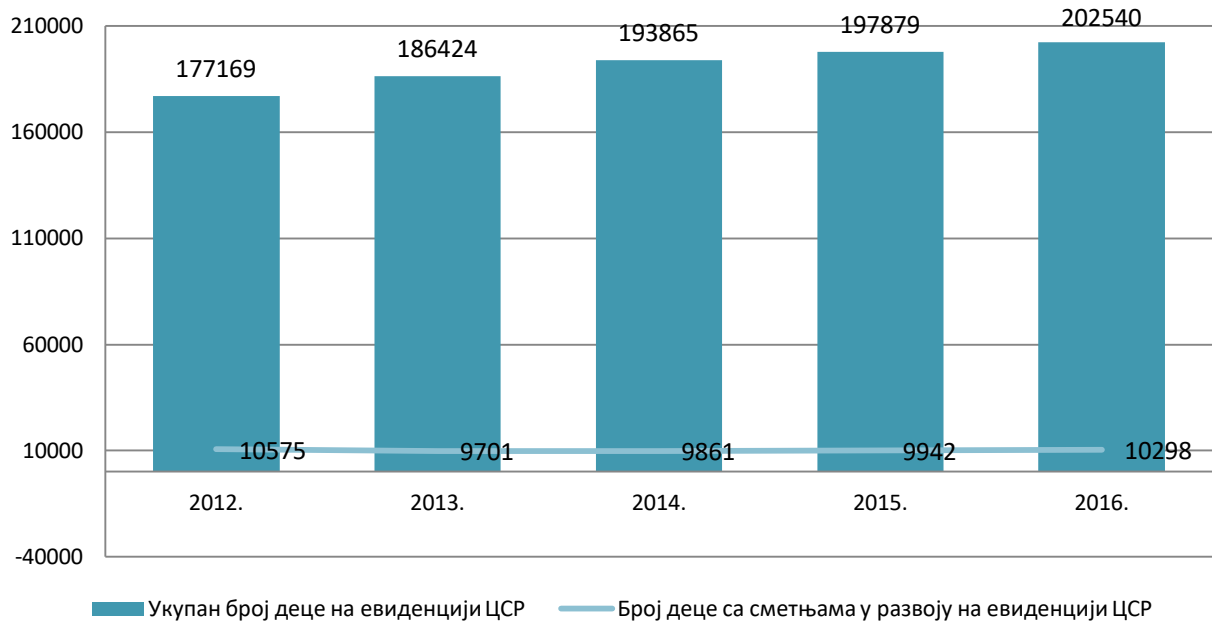
- **додатак за туђу негу и помоћ, увећани додаток за туђу негу и помоћ и помоћ за оспособљавање за рад,**
- **услуге домског и породичног смештаја.**

Преглед најважнијих запажања:

- У току 2016. године на евиденцији ЦСР је 10.298 дете са сметњама у развоју. Удео деце са сметњама у развоју у укупном броју деце на евиденцији ЦСР је 5%, што је на нивоу учешћа претходних пет година (Графикон 53).
- У полној структури деце са сметњама у развоју у 2016. години веће је учешће дечака са 58,5%, што је наставак тренда од 2012. године (Графикон 54).
- Према врсти сметње у развоју на евиденцији ЦСР у 2016. години доминирају деца са телесним инвалидитетом 37,3%, а потом деца са интелектуалним 19,5% и вишеструким 19% сметњама (Графикон 55). Најмање је учешће деце са первазивним развојним поремећајима (аутизам, Ретов, Аспергеров синдром и др.) са 6,9%. Дистрибуција врсте сметњи у развоју код деце стабилна је од 2012. године.

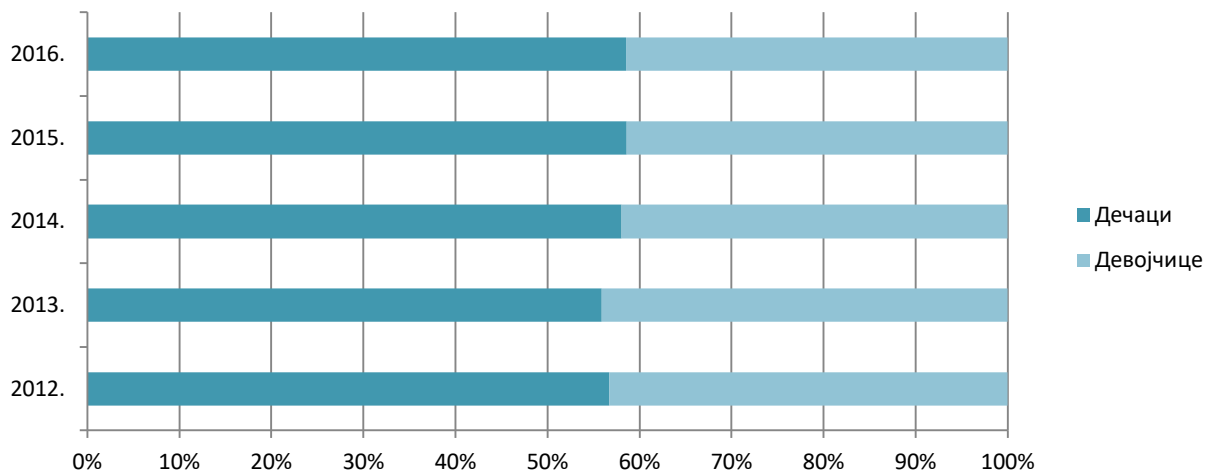
- Основни додатак за помоћ и негу другог лица је у 2016. години користило 3.093 деце са сметњама у развоју (Графикон 56).
- Број деце корисника увећаног додатка за помоћ и негу другог лица расте у периоду од пет година (Графикон 57). У посматраном периоду, број деце која примају увећани додатак помоћ и негу порастао је за 12,5%.
- У 2016. години је прекинут тренд смањења броја деце са сметњама у развоју на домском смештају у систему социјалне заштите (Графикон 58). Према подацима установа за смештај у систему социјалне заштите, на дан 31.12.2016. на смештају у домовима за смештај је боравило укупно 594 деце са сметњама у развоју, што представља повећање у односу на претходну годину.
- Тренд повећања удела деце са сметњама у развоју на домском смештају настављен и у 2016. години. Удео деце са сметњама у развоју у укупном броју деце на домском смештају је и даље изразито висок и у 2016. години износи 80,1%. Неповољан тренд раста удела деце са сметњама у развоју на резиденцијалном смештају траје уназад неколико година (Табела 1).
- Удео деце са сметњама у развоју на породичном смештају је у периоду 2012 – 2016. године удвостручен (Графикон 59), али је и даље низак. Према доступним подацима МРЗБСП у 2016. години укупно 848, односно 15,9% деце на породичном смештају имало је развојне и здравствене сметње. Реч је о деци која су на основу здравствених или развојних сметњи, остваривала права на основни и увећани додатак за помоћ и негу другог лица или накнаду за издржавање детета.

Графикон 53 – Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР, 2012 – 2016.

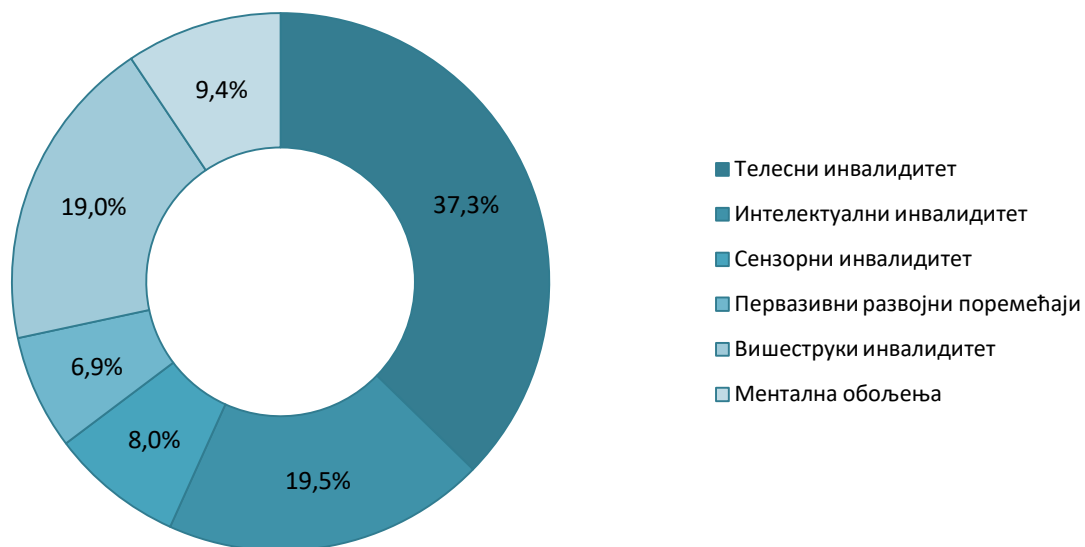
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 54 – Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР према полу, 2012 – 2016. (у %)

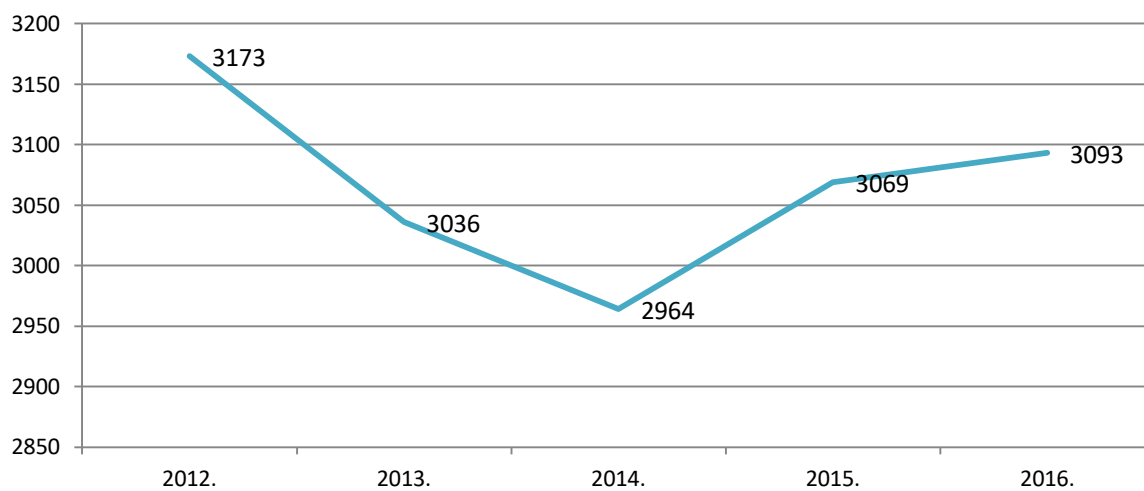
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 55 - Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР према врсти сметњи, 2016. (у %)

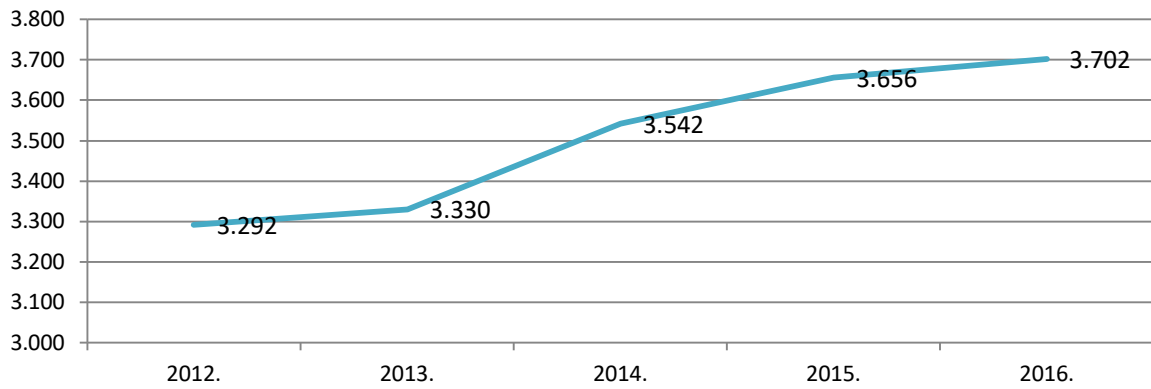
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 56 – Деца корисници основног додатка за помоћ и негу другог лица, 2012 – 2016.

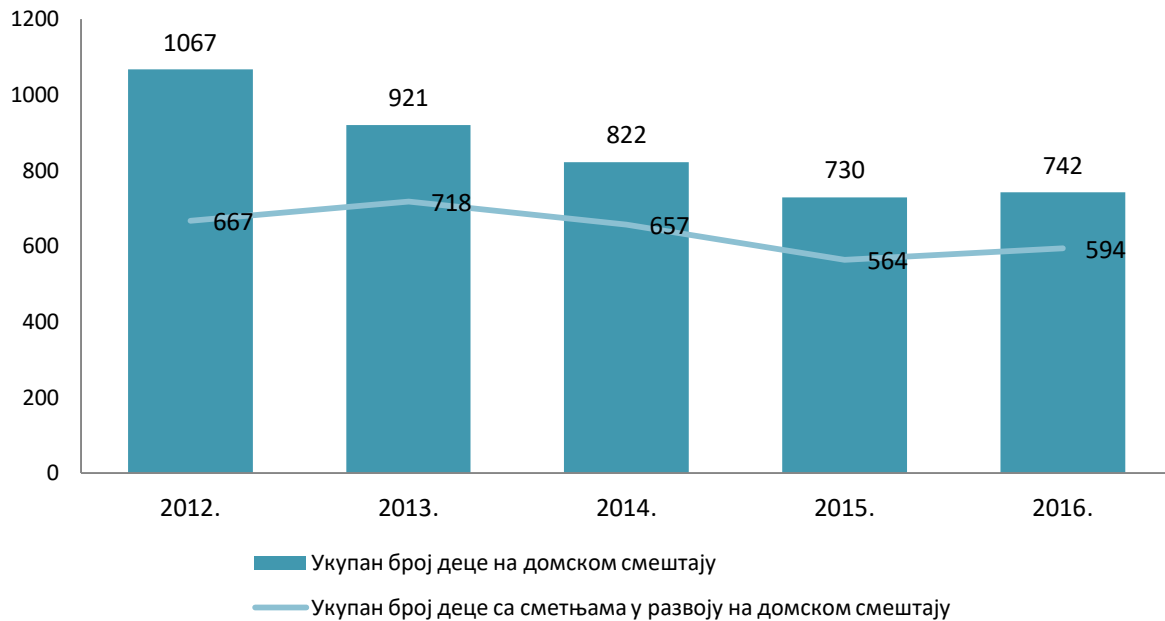
Извор: МРЗБСП

Графикон 57 – Деца корисници увећаног додатка за помоћ и негу другог лица, 2012 – 2016.

Извор: МРЗБСП

Графикон 58 – Деца са сметњама у развоју на домском смештају, 2012 – 2016.

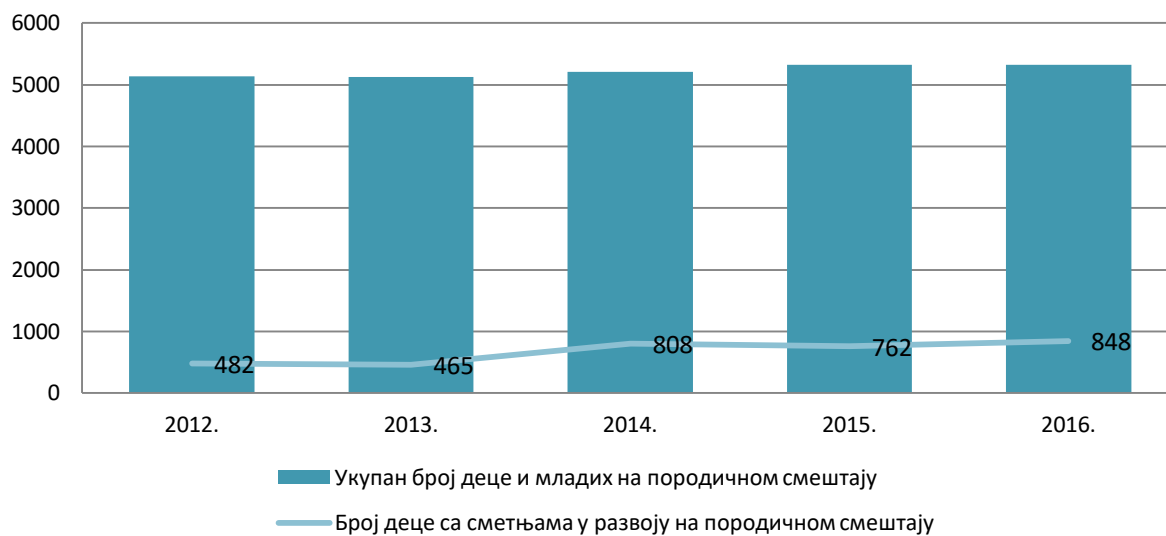
Извор: Установе за смештај

Табела 1 – Удео деце са сметњама у развоју у укупног броју деце на домском смештају, 2012 – 2016. (у %)

	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Удео деце са сметњама у развоју у укупном броју деце на домском смештају	62,5%	78,0%	79,9%	77,3%	80,1%

Извор: Установе за смештај

Графикон 59 – Деца са сметњама у развоју на породичном смештају, 2012 – 2016.

Извор: МРЗБСП

МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНА ДЕЦА

Корисник права или услуга социјалне заштите је појединац, односно породица која се суочава с препрекама у задовољавању потреба, услед чега не може да достигне или да одржи квалитет живота или нема довољно средстава за подмирење основних животних потреба, а не може да их оствари својим радом, приходом од имовине или из других извора. Дете је корисник система социјалне заштите када му је услед породичних и других животних околности, угрожено здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не може да достигне оптимални ниво развоја.

Новчана социјална помоћ (НСП)

Право на новчану социјалну помоћ припада појединцу, односно породици, који својим радом, приходима од имовине или из других извора остварује приход мањи од износа новчане социјалне помоћи утврђеног законом⁹. Право на новчану социјалну помоћ може остварити појединац, односно породица:

- 1) ако нема других непокретности, осим стамбеног простора који одговара потребама појединца, односно породице и земљишта у површини до 0,5 хектара;*
- 2) ако појединац, односно члан породице није продао или поклонио непокретну имовину или се одрекао права на наслеђивање непокретне имовине или ако је протекао период у којем би, од тржишне вредности непокретне имовине коју је продао, поклонио или се одрекао права на наслеђивање, могао обезбеђивати помоћ у смислу овог закона;*
- 3) ако појединац, односно члан породице не поседује покретну имовину чијим коришћењем или отуђењем, без угрожавања основних животних потреба, може да обезбеди средства у висини шестоструког износа новчане социјалне помоћи која би му била утврђена по овом закону у моменту подношења захтева за новчану социјалну помоћ;*
- 4) ако појединац, односно члан породице није закључио уговор о доживотном издржавању (чл. 82, Закон о социјалној заштити).*

Дечији додатак

Дечији додатак остварује један од родитеља који непосредно брине о детету, који је држављанин Републике Србије, има пребивалиште на територији Републике Србије и остварује право на здравствену заштиту преко Републичког завода за здравствено осигурање, за прво, друго, треће и четврто дете по реду рођења у породици, од дана поднетог захтева, под условима предвиђених законом¹⁰.

⁹ Закон о социјалној заштити – члан 81

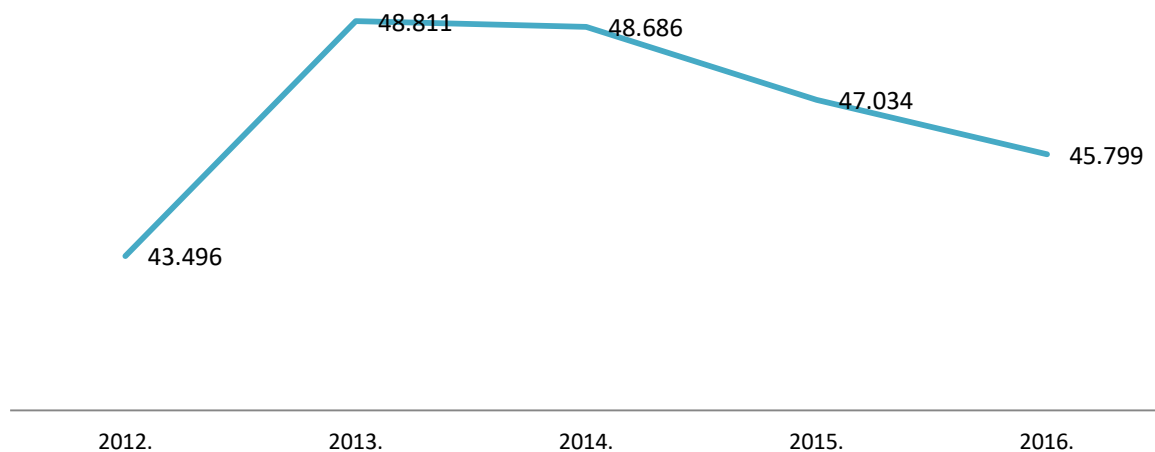
¹⁰ Закон о финансијској подршци породици са децом – члан 17

Преглед најважнијих запажања:

- У периоду 2012 – 2016. године након почетног пораста броја породица са децом које користе новчану социјалну помоћ у прве две године, у 2014. години забележен је прекид тренда раста и смањење броја породица које примају НСП (Графикон 60). Тренд смањења броја породица са децом корисника НСП настављен је и у 2016. години.
- Укупан број породица са децом које примају НСП у 2016. години износио је укупно 45.799 породица са укупно 92.135 деце (Графикон 61).
- Удео деце корисника НСП у укупном броју корисника новчане социјалне помоћи је од 2012. године у благом паду, а у 2016. години је износио 36% (Графикон 62).
- Удео породица са децом у укупном броју породица које користе НСП у 2016. години износи 45% и такође се креће у оквиру вредности из претходних година (Графикон 63). Повећање удела породица са децом након законских промена 2011. године у стручној јавности објашњено је као последица промене скала еквиваленција¹¹.
- У 2016. години 17.958 једнородитељских породица остваривало је право на новчану социјалну помоћ. У укупном броју породица са децом које примају НСП, удео једнородитељских породица у 2016. години износи 18% (Графикон 64).
- У 2016. години је настављено смањење броја деце и породица које остварују право на дечији додатак (Графикон 65). Број деце корисника је смањен за 9,1%, а број породица корисника за 9,4%. Дечији додатак је у 2016. години остварило укупно 348.114 деце и 184.084 породица.
- У структури деце за коју се остварује дечији додатак у 2016 години, доминира удео прворођене деце са 43,2%, док је континуирано најмањи удео четворођене деце са 4,7% (Графикон 66), што кореспондира са дистрибуцијом деце по редоследу рођења у општој популацији. Оваква структура је непромењена је од 2012. године.

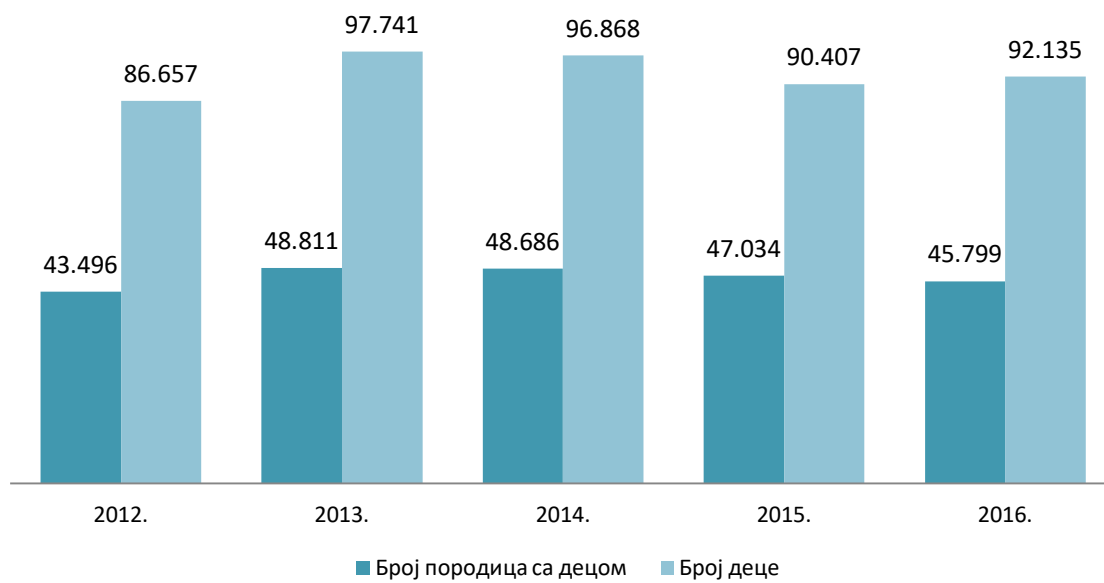
¹¹ Које су „на почетку претходне деценије износиле, на пример, за четвртог и петог члана домаћинства свега 0,1, док се шести члан није уопште вредновао“, Матковић, Мијатовић, Станић 2013.

Графикон 60 – Број породица с децом корисника НСП, 2012 – 2016.

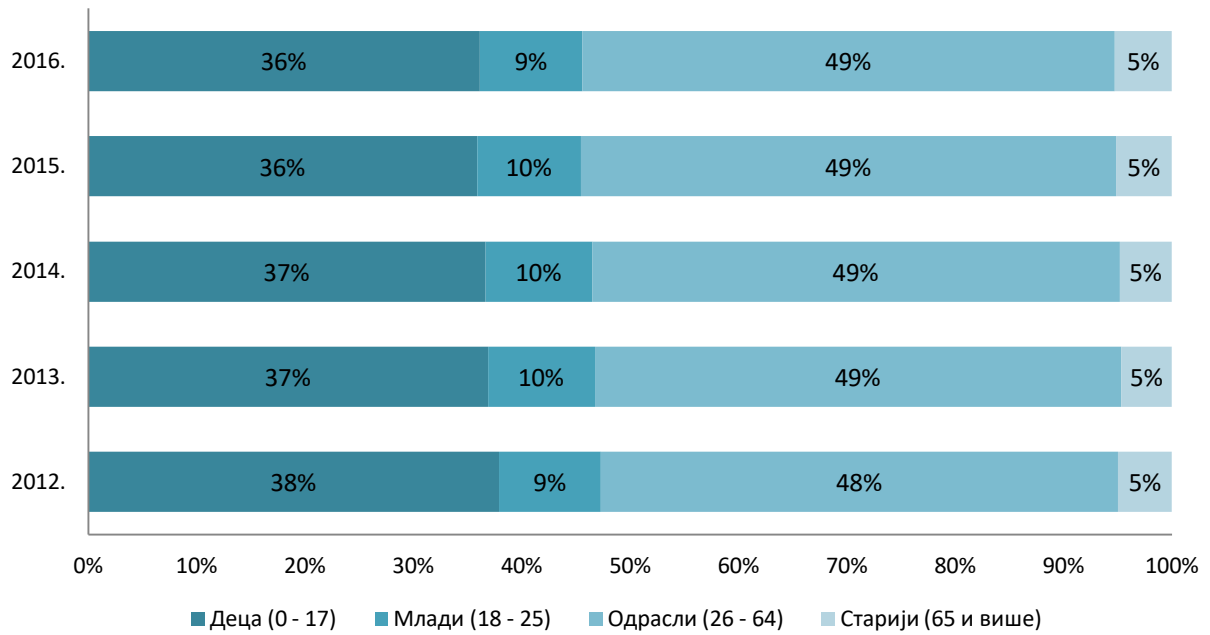
Извор: МРЗБСП

Графикон 61 – Број деце и број породица с децом корисника НСП, 2012 – 2016.

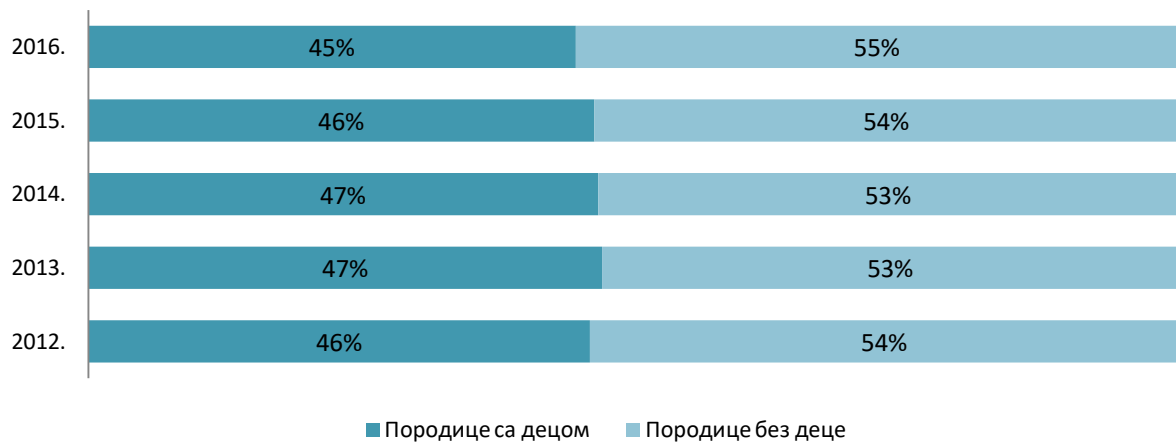
Извор: МРЗБСП

Графикон 62 – Корисници НСП према старости, 2012 – 2016. (у %)

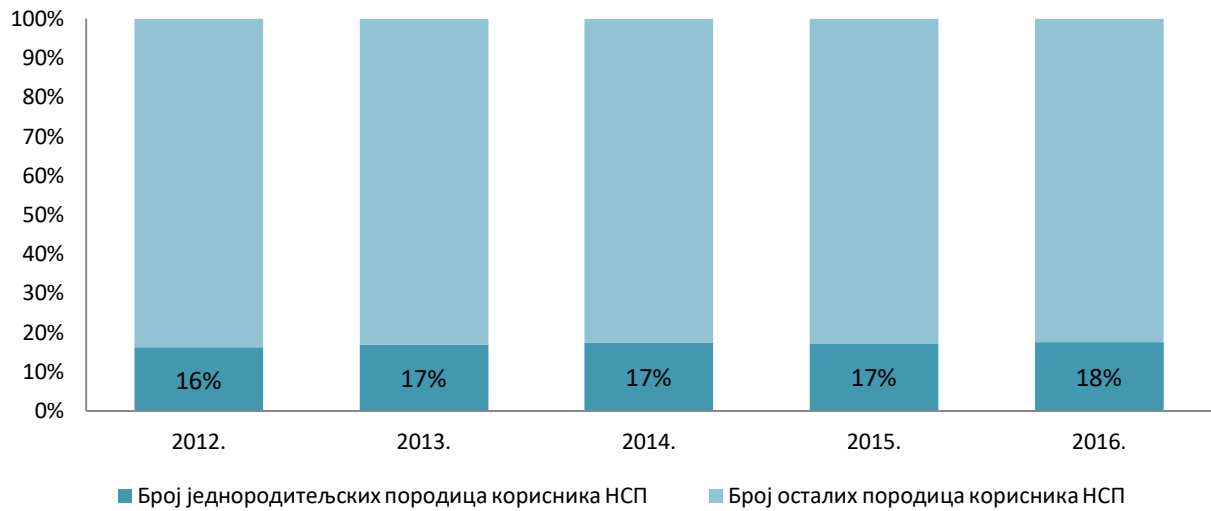
Извор: МРЗБСП

Графикон 63 – Структура породица корисника НСП, 2012 – 2016. (у %)

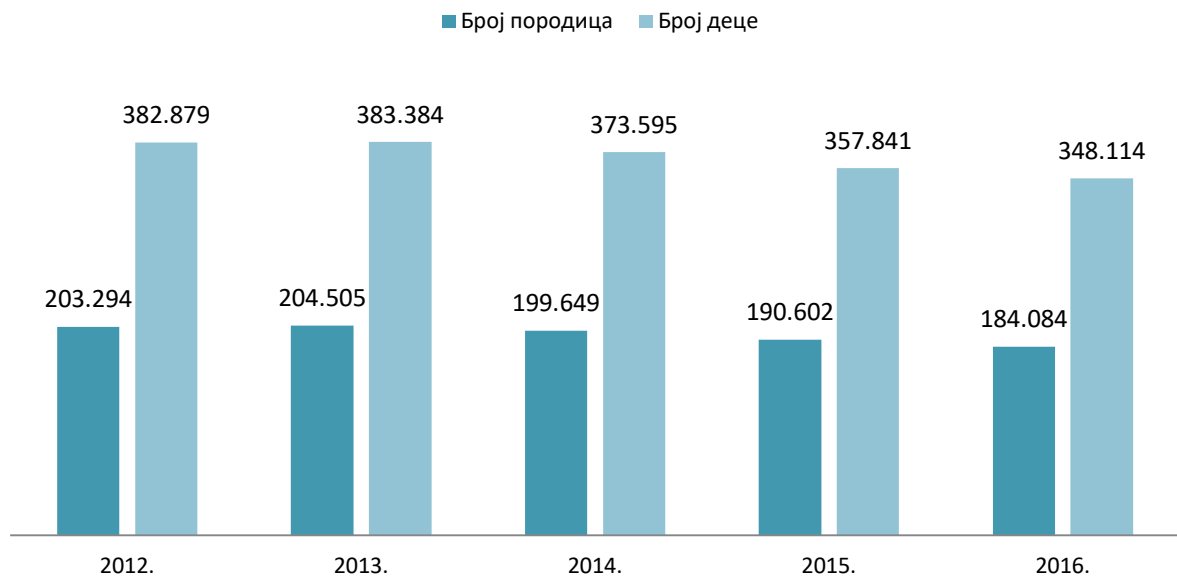
Извор: МРЗБСП

Графикон 64 – Удео једнородитељских породица у укупном броју породица корисника НСП, 2012 – 2016. (у %)

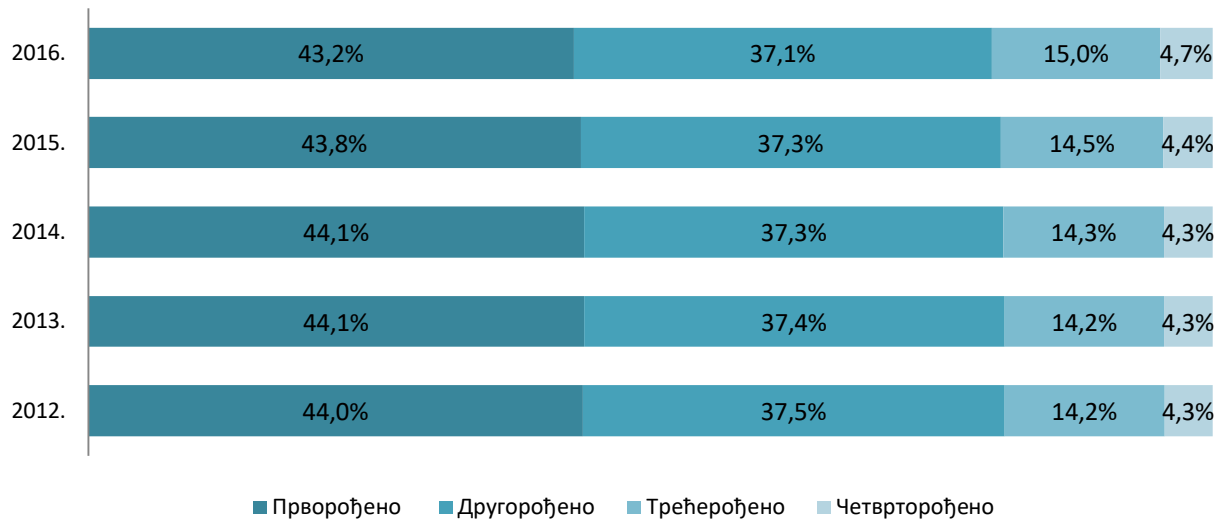
Извор: МРЗБСП

Графикон 65 – Број деце и њихових породица корисника дечијег додатка, 2012 – 2016.

Извор: МРЗБС

Графикон 66 – Деца корисници дечијег додатка према редоследу рођења, 2012 – 2016. (у %)

Извор: МРЗБСП

ИЗДАЦИ ЗА ДЕЧИЈУ ЗАШТИТУ ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Скупом издатака за дечију заштиту из буџета Републике Србије обухваћени су износи за новчана давања и ангажована средства за пружање услуге смештаја.

У групу издатака кроз новчана давања сврставају се:

1. Новчана социјална помоћ намењена породицама са децом
2. Дечији додаток
3. Додатак за помоћ и негу другог лица
4. Родитељски додаток
5. Накнада зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета
6. Накнада трошкова боравка у предшколској установи (деце без родитељског старања и деце са сметњама у развоју)

У групу ангажованих средстава за пружање услуга смештаја сврставају се:

1. Издаци за смештај деце у установе социјалне заштите
2. Издаци за породични смештај деце

Накнада зараде не представља меру социјалне политике, већ служи усклађивању рада и родитељства. Међутим, у постојећим околностима ова мера има и популациони карактер, јер омогућава родитељима, односно будућим родитељима да достигну жељени број деце у породици. Ово стога јер мајка, односно отац детета, уколико испуњавају законом прописане услове могу остварити пун износ накнаде зараде (уговорену зараду увећану за минули рад) у трајању од 365 дана од рођења првог и другог детета, односно две године за рођење трећег и сваког наредног детета. Када је реч о накнади која се односи на одсуство са рада ради посебне неге детета, а која се може остварити уколико дете има сметње у психо-физичком развоју важно је напоменути да се пун износ накнаде зараде, под законом прописаним условима, исплаћује до навршених пет година живота детета.

Родитељски додаток такође није мера социјалне, већ популационе политике. Остварује га мајка за рођење првих четворо деце (у посебним околностима отац детета). Као инструмент популационе политике треба да допринесе достизању жељеног броја деце у породици и побољшању наталитета у Републици Србији.

Преглед најважнијих запажања:

- Укупни издаци за дечију заштиту из буџета РС у 2016. години износили су 63,44 милијарде динара, што представља повећање од 1% у односу на претходну годину (Табела 2).
- У укупним издацима за дечију заштиту из буџета РС у 2016. години новчана давања су учествовала са уделом од 92,56% (Графикон 67).
- Као и у претходним годинама, у новчаним давањима која имају утицај на побољшање положаја деце у 2016. години са 51,83% доминирају издаци за накнаду зарада за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета, затим издаци за дечији

додатак са 21,19%. Издвајања за новчану социјалну помоћ учествују са 12,31%, а родитељски додатак са 12,30% (Графикон 68).

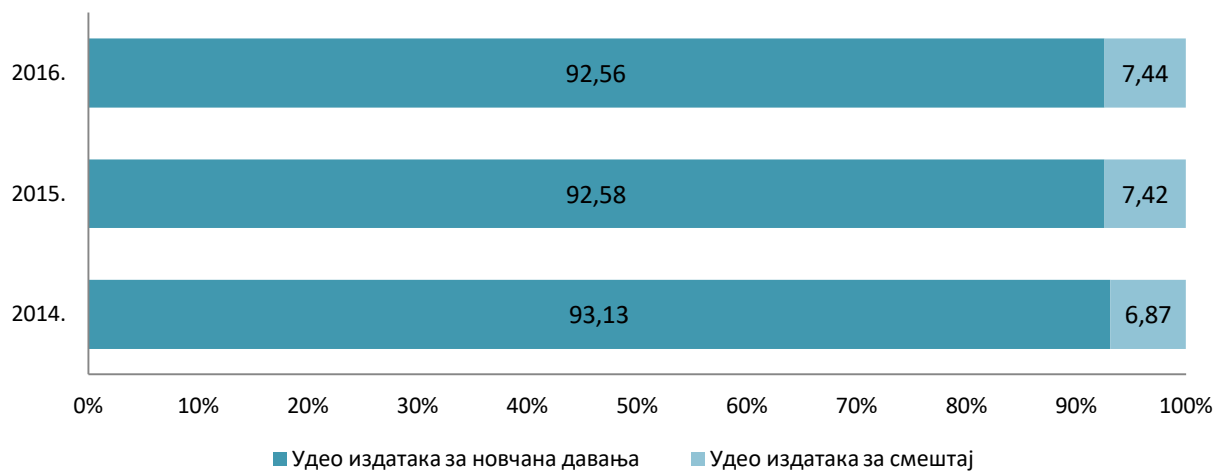
- У издацима за смештај деце у оквиру система социјалне заштите, породични смештај заузима удео од 72,2%, док се преостали удео од 27,8% односи на смештај деце у установе социјалне заштите (Графикон 69). Исти однос је забележен и претходних година. Износ за издвајања за породични смештај приказан у Табели 2, обухвата неколико накнада и права, а између осталог и накнаду за издржавање свих корисника (деце, младих, одраслих и старијих лица), јер Сектор за економско-финансијске послове Министарства није био у могућности да издвоји накнаду за издржавање деце од укупних издатака за све кориснике.

Табела 2 – Врста и износи издатака за дечију заштиту из буџета РС у 2016. (у РСД)

Врста издатака	Износ у 2016. (у РСД)
Новчана социјална помоћ	7.226.387.904,00
Дечији додатак	12.446.146.266,27
Додатак за негу и помоћ другог лица (основни и увећани)	1.297.576.915,44
Родитељски додатак	7.221.655.852,00
Посебна новчана надокнада	82.591.710,40
Накнада зараде за време породичног одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета	30.435.281.932,63
Накнада трошкова боравка у предшколској установи (за децу без родитељског старања и децу са сметњама у развоју)	13.380.135,17
Укупно за новчана давања	58.722.948.715,91
Смештај у установу социјалне заштите	1.313.637.000,00
Породични смештај	3.407.458.582,63
Укупно за смештај	4.721.095.582,63
УКУПНИ ИЗДАЦИ	63.444.044.298,54

Извор: МРЗБСП

Графикон 67 – Структура издатака за дечију заштиту из буџета РС према групама издатака у 2015. (у %)

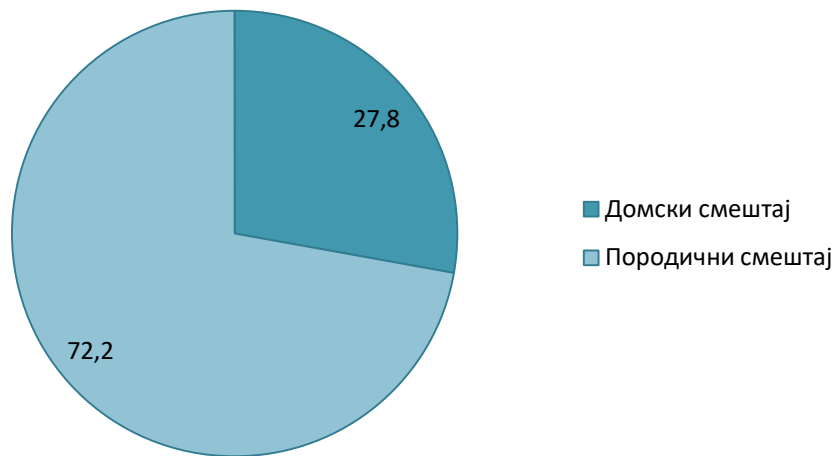
Извор: МРЗБСП

Графикон 68 – Структура новчаних давања за дечију заштиту из буџета РС у 2016. (у %)

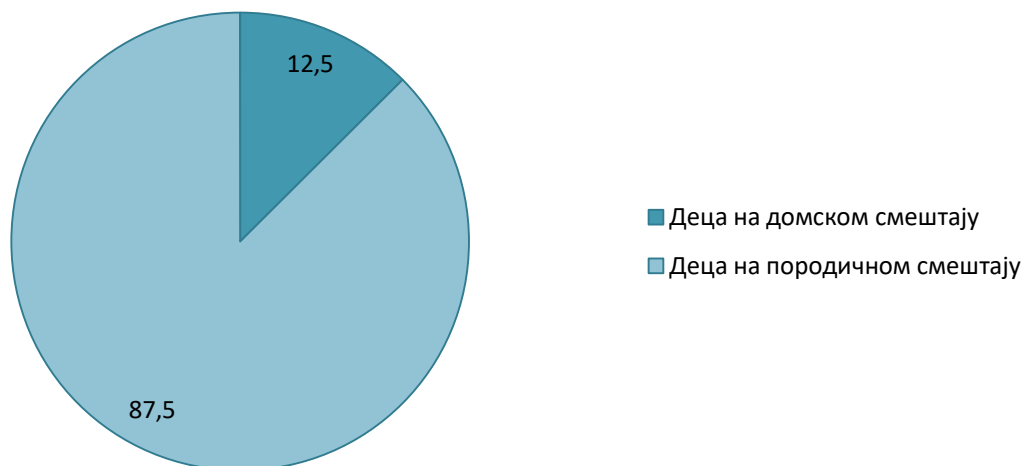
Извор: МРЗБСП

Графикон 69 – Структура издатака из буџета РС за смештај деце према врсти смештаја у 2016. (у %)

Извор: МРЗБСП

Графикон 70 – Структура деце корисника услуга смештаја СЗ према врсти смештаја у 2016. (у %)

Извор: МРЗБСП